

บทที่ ๗

สังคมมนต์

มายุทธอันยาวนานถึงปีเต็มได้สร้างความหวังอันหนึ่งขึ้นแก่ประชาชาติว่า มายุทธนั้นจะนำมาซึ่งสันติภาพความสงบสุขอันยืนยัน สังคมโลกจะมีระเบียบแบบแผนและมีความสมบูรณ์ผลสุข ประชาธิปไตยจะเป็นระบบของการปกครองที่จะสร้างความหวังดังกล่าวให้บังเกิดผลแก่มวลมนุษยชาติ แต่เมื่อสิ่งกรรมไก่จงยุติโดยฝ่ายมหาพันธมิตรเริ่มเป็นฝ่ายรุกราน และฝ่ายอักษะเริ่มเป็นฝ่ายปราชัยนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างบรรดามหาอำนาจทั้งสามของมหาพันธมิตรคือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย เริ่มมีปัญหาความขัดแย้งด้วยเรื่องผลประโยชน์ที่ยังไม่มีข้อยุติให้เป็นที่พอใจแก่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาฝ่ายหนึ่ง และรัสเซียอีกฝ่ายหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่าในระหว่างการบรรุดเพื่อพิชิตฝ่ายอักษะนั้น ได้มีการปิดการประชุมพิจารณาเรื่องการวางแผนการรบ พร้อม ๆ กับเรื่องความขัดแย้งด้วยเหตุผลประโยชน์ขัดกันคือ การประชุมที่เตหะราน (วันที่ 28 พฤศจิกายน 1943) การประชุมที่ยัลตา (ระหว่างวันที่ 4-11 กุมภาพันธ์ 1945) และการประชุมที่พอตสตัม (กรกฎาคม 1945) ดังนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกากับฝ่ายรัสเซียมิได้ราบรื่น แม้ว่าแต่ละกรณีตั้งแต่ภายหลังการประชุมที่เตหะรานจะพยายามทำให้ชาวโลกเข้าใจว่า มหาพันธมิตรมีความสมัครส่วนสามัคคีกันดี สามผู้ยิ่งใหญ่คือ ประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี. รูสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) นายกรัฐมนตรีวินสตัน เชอร์ชิลล์ และโอลิเวอร์ สตาลิน ได้ร่วมกันแต่ลงว่า ทั้งสามท่านนั้นมี “...เจตจำนงอันแน่วแน่ที่ประเทศของเราจะทำงานร่วมกันในการทำสังคม และในขามสูงที่จะมาถึง...เราเชื่อมั่นว่า สัมพันธ์ไมตรีอันดีง่ของเราจะทำให้ [เรา] ชนะ [สังคม] และมีสันติภาพอันยั่งยืนนาน”¹

ในระหว่างการบรรุดนั้น สหรัฐอเมริกามุ่งมั่นที่จะปราบฝ่ายอักษะและสถาปนาสันติภาพความสงบสุขใหม่ โดยจะจัดตั้งองค์การขึ้นเพื่อให้มีหน้าที่ร่างไว้ซึ่งสันติภาพโลกคือ องค์การสหประชาชาติ (United Nations Organization) สหรัฐอเมริกาจึงต้องการจะรักษาความเป็นพันธมิตรไว้มิให้มีความแตกแยก อันจะทำให้การบรรุดขาดประสีทิชภาพ ความร่วมมือ

¹ Quoted in F. Roy Willis, *Europe in The global Age : 1939 to the Present* (New York : Harper & Row Publishers, 1968), p. 180.

(Collaboration) ของทุกฝ่ายในมหาพันธมิตรเท่านั้นจะทำให้การปะรานฝ่ายอักษะประสบผลสำเร็จ ความขัดแย้งด้วยเรื่องผลประโยชน์อื่น ๆ ถือเป็นเรื่องสำคัญรองลงมา และต้องเร่งแก้ไขให้ ยุติเพื่อมให้มหาพันธมิตรมีอยู่ร่วมได้ สหรัฐอเมริกาถือว่าการปะรานฝ่ายอักษะเป็นเรื่องสำคัญ สูงสุด รองลงมาคือ สันติภาพโลกและระบบความมั่นคงของโลก โดยจัดตั้งองค์กรสหประชาชาติ² สหรัฐอเมริกามีที่ท่าโอนอ่อนผ่อนปรนต่อรัสเซียในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญน้อยกว่าเรื่อง ดังกล่าว โดยการประสานผลประโยชน์ ประธานน้อมและขินยอมให้เท่าที่พอจะได้ (Concessions)³

ส่วนอังกฤษนี้ได้เฝ้าติดตามดูพฤติกรรมของรัสเซียมาตั้งแต่ ก.ศ. 1943 มาแล้ว อังกฤษมีความเห็นโดยทั่วไปเหมือนชาวบุรุษในสมัยนั้นว่า การที่รัสเซียรุกรานเจ้ายึดครอง ยุโรปตะวันออกเกือบทั้งหมดนั้น มีเหตุผลมาจากความพยายามของรัสเซียที่จะสร้างแนว ป้องกันตนเองเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของรัสเซีย ความได้เปรียบทางทหารที่ปรากฏดังกล่าว เป็นสภาพความเป็นจริงทางทหารที่ช่วยป้องตัวอยู่รับ และเห็นว่าการจะหานทางประสาน ผลประโยชน์กับรัสเซีย โดยนำหลักการรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจมาใช้ กล่าวคือ ความมีการแบ่ง ยุโรปออกเป็นเขตอิทธิพล (Sphere of Influence)⁴ ดังที่อังกฤษได้เปิดการเจรจาบ้างแล้วกับรัสเซีย ในเดือนมิถุนายน ก.ศ. 1944 และเดือนตุลาคมปีเดียวกัน แต่สหรัฐอเมริกาไม่ยอมรับหลัก การสร้างเขตอิทธิพลนี้ เพราะถือว่าเป็นการดำเนินการทูตแบบเดิมคือ การรักษาดุลยภาพแห่ง อำนาจ ซึ่งเคยเป็นบ่อเกิดแห่งสังคมโลกครั้งที่ 1 มาแล้ว อีกประการหนึ่ง ถ้ามีการใช้หลักการ ดังกล่าว สหรัฐอเมริกาอาจจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาระผูกพันทางการเมืองอันไม่พึง ประสงค์ สหรัฐอเมริกาต้องการให้ยุติสังคมโลกและคืนสู่สภาพปกติ (Normalcy) โดยเร็ว⁵

เมื่อสหรัฐอเมริกาสามารถโน้มนำให้อังกฤษกล้อยกตามนโยบายสร้างความร่วมมือ กับรัสเซียในระหว่างสงคราม รัสเซียย่อมจะมีโอกาสใช้เชิงการทูตให้เป็นประโยชน์ประสาน กับการปฏิบัติการทางทหารเพื่อเป็นพลังเสริมต่อรองในการทูต กล่าวคือ ใช้การทูตและการ ทหารให้ถูกกาลเทศะเพื่อให้บรรลุผล ในการดำเนินการทูตนั้น รัสเซียระบุหนักดีว่า สหรัฐ- อเมริกามีทัศนคติอย่างไรต่อตน ตั้งแต่รัสเซียปฏิวัติใน ก.ศ. 1917 บรรดามหาอำนาจตะวันตก

²A w De Porte, Europe between Superpowers, the Enduring Balance (New Haven and London : Yale University 1979). p. 99: Willis, Europe, p 186

³Richard Pipes, *Modern Europe* (Homewood, Illinois : The Dorsey Press, 1981), pp. 294-96.

⁴Willis, Europe, p. 190.

⁵Willis, p 186

แทรกแซงกิจการเมืองภายในอันไม่มั่นคงของรัสเซีย และได้ร่วมปฏิบัติการแทรกแซงทางทหารเพื่อล้มล้างรัฐบาลอเลเชวิก พฤติกรรมเหล่านี้ย่อมทำให้รัสเซียถือว่า บรรดามหาอำนาจตะวันตกว่าได้แสดงความเป็นมิตรอย่างแท้จริงต่อรัสเซีย และรัสเซียย่อมมีความหวาดระแวงไม่ไว้ใจบรรดามหาอำนาจตะวันตกตลอดมา ฝ่ายสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีความรู้สึกผิดในเรื่องดังกล่าว จึงพยายามแสดงความอดทนและเพียรเดินเขตนาวนั้นดีต่อรัสเซีย ("Patience and gook will")⁶ รัสเซียได้ใช้ความรู้สึกผิดนาปของฝ่ายสหรัฐอเมริกานี้เป็นข้อต่อรองขอความเห็นใจที่รัสเซียจำเป็นต้องสร้างความมั่นคงของตน ผลของการประชุมที่เตะหารานเป็นต้นมาล้วนเอื้ออำนวยผลประโยชน์แก่รัสเซียสมประสงค์

สิ่งหนึ่งที่รัสเซียมุ่งมาดปรารถนาจากการประชุมคือ ผลประโยชน์ในยุโรปตะวันออกและในเอเชียตะวันออกในระยะยาวนาน รัสเซียมีความอดทนในการเจรจาต่อรอง โดยเฉพาะสถาลินเองนั้น ได้ชี้อว่าเป็นนักการทูตที่ชำนาญอย่างกันหนึ่งของวงการทูตที่เดียว เขาเจรจาหัวน้ำดื่มจนนักการเมืองและนักการทูตของสหรัฐอเมริกาอดมไว้ที่จะมีความเมตตาต่อความรู้สึกไม่มั่นคงของรัสเซีย และได้หยิบยื่นผลประโยชน์ให้แก่สถาลินมากมาย⁷ จนต่อมาตอกเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการโ้อนอ่อนฟ่อนปรนแก่รัสเซียเกินความจำเป็นที่ยัตตาและพอตสدام รัสเซียได้แสดงนบทาให้เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า รัสเซียพร้อมที่จะร่วมรับและร่วมสร้างสันติภาพโลก แต่เมื่อสังคมรักษาด้วยศรัทธา ที่ท่าทางรัสเซียก่ออยู่ ฯ ลดลงจากเดิมที่แสดงไม่ตรึงตัวนดียิ่ง ก่ออยู่ เปลี่ยนมาเป็นส่วนที่ทำเพราะชัยชนะในแนวรบได้ทำให้ยุโรปบังเกิดความนิยมศรัทธารัสเซีย นับถือศักยภาพทางทหารของรัสเซีย และถือว่า รัสเซียเป็นมหาอำนาจที่มีเขต疆界แน่นมากที่สุดประเทศหนึ่งในการปราบฝ่ายอักษะและถือเป็นผู้ชูชนชีวิตชาวยุโรปโดยเฉพาะชาวยุโรปตะวันออก เกียรติภูมิอันยิ่งใหญ่และศักยภาพทางทหารย่อมทำให้รัสเซียเริ่มดำเนินการทูตที่แข็งขึ้น พร้อมด้วยอำนาจต่อรองที่สูงขึ้น แม้แต่การพิจารณา ณ ที่ประชุมที่ยัตตาด้วยเรื่องการลงคะแนนเสียงในสมัชชาแห่งสหประชาชาติ รัสเซียก็ได้รับสิทธิพิเศษให้มีสิทธิลงคะแนนสามคะแนน เป็นคะแนนของดินแดนสามแห่ง กือ รัสเซีย อุเครน และรัสเซียขาว (Byelorussia) สหรัฐอเมริกามีความเชื่อมั่นมากขึ้นว่า เมื่อได้ปฏิบัติต่อรัสเซีย เช่นนี้ รัสเซียจะมีไม่ตรึงตัวสนองเพราะสหรัฐอเมริกาเช่นว่า ชาวรัสเซียเป็นคนมีเหตุผลและมองการณ์ไกลมากพอที่จะสามารถไม่ตรึงยุ่ร่วมกันโดยสันติเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน แต่ปรากฏว่า รัสเซียได้แสดงตนเป็นตรงกันข้ามกับความเชื่อมั่นของสหรัฐอเมริกา

⁶ Pipes, p 284.

⁷ Ibid., p. 287.

ในปี ก.ศ. 1950 ผู้นำประเทศได้บอกราบ่าแก่ประชาชนของตนว่า ศัตรูอันดับต่อไปคือ ลัทธิ ทุนนิยม และกล่าวหาว่า อังกฤษและสหรัฐอเมริกามีเจตนาที่จะทำลายความเป็นรัฐของสหภาพโซเวียต⁸

คำกล่าวหวานนี้สวนทางกับสถานการณ์ที่ปรากฏในระหว่าง ก.ศ. 1945 ถึง ก.ศ. 1946 และทั้ง ๆ ที่กล่าวหาว่า โลกรายทุนจะทำลายโลกคอมมิวนิสต์ รัสเซียก็ยังได้แสดงฐานะแท้แห่งการต่างประเทศของตนออกมานา โดยกล่าวถึงการผลักฟื้นคืนชีพของการปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ภายในได้การนำของรัสเซีย เจตจำนงนี้ย่อมทำให้ต้องหวนกลับไปสู่อดีต ปี ก.ศ. 1924 เมื่อมีความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างสตาลิน ผู้ถือนโยบายสร้างสังคมนิยมในหนึ่งประเทศก่อน (Socialism in one country) กับฝ่ายทรัตสกี ผู้ถือนโยบายปฏิวัติโลก ในปีนั้น สตาลินเน้นการแสวงหาความร่วมมือ (Collaboration) กับบรรดามหาอำนาจตะวันตกเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชาติและเพื่อความมั่นคงของรัสเซีย ครั้นถึง ปี ก.ศ. 1945 มีข้อสำคัญว่า การพัฒนาสังคมนิยมในหนึ่งประเทศคือรัสเซียนั้น บรรลุผลแล้วหรือ จึงดำเนินนโยบายคลายความร่วมมือกับพันธมิตรของตน และมุ่งปฏิวัติโลก สตาลินได้สร้างภาพแก่ชาวรัสเซียว่า ในอดีต บรรดามหาอำนาจตะวันตกล้อมวง (Encircle) รัสเซีย แต่บัดนี้ในปี ก.ศ. 1945 รัสเซียกำลังจะล้อมวงฝ่ายมหาอำนาจตะวันตกแล้ว⁹ การปฏิวัติโลกได้เริ่มกระบวนการอีกรอบหนึ่งแล้ว ซึ่งจะครั้งแล้วครั้งเล่าเป็นที่น่าอศจรรย์และน่าตื่นตระหนกสำหรับชาวญี่ปุ่น สถานการณ์ระหว่าง ก.ศ. 1945 ถึง ก.ศ. 1947 พลิกผันอย่างรวดเร็วเป็นคุณประโยชน์แก่รัสเซีย ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับพันธมิตรได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปแล้วอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ ก.ศ. 1947 เมื่อบรดามหาอำนาจตะวันตกได้ตระหนักถึงภัยคอมมิวนิสต์ที่ร้ายแรงไม่ยั่งหย่อนไปกว่าภัยนาซี รัสเซียมิได้รือที่จะดำเนินความพยายามในความยิ่งใหญ่ของตนให้เป็นที่ปรากฏ โดยนายโมโลตอฟ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศได้ประกาศในเดือนกุมภาพันธ์ ก.ศ. 1946 ว่า :

“ปัจจุบัน ไม่มีประเทศใดของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สามารถดูดีโดยปราศจากสหภาพโซเวียต หรือปรารถนาการฟังเสียงของปีตุภูมิของเรา”¹⁰

ภัยคอมมิวนิสต์ได้กืนคลานเข้าครอบงำทวีปยุโรปแล้วกว่ากึ่งหนึ่งใน ก.ศ. 1945 การแบ่งฝ่ายโดยปริยายได้ปรากฏแล้วระหว่างฝ่ายบรรดามหาอำนาจตะวันตกและสหรัฐอเมริกา

⁸ Willis, p. 180.

⁹ Willis, p. 180.

¹⁰ “Introduction,” The Cold War, Ideological Conflict or Power Struggle, ed. Norman A. Graebner (Boston : D C. Heath and Company, 1963), p. x.

ที่เรียกทั่วไปว่า ฝ่ายโลกรส กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ที่นำโดยชูสเซีย ความร่วมมือในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และร่วมกันลิขิตสารธรรมโลกรสให้สืบสุดลงแล้ว ความสัมพันธ์ของสองผู้ยิ่งใหญ่ กือ หารชูอเมริกา กับรุสเซีย ได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปແล้าวจากความร่วมมือกันเป็นการเผชิญหน้ากัน สงครามแบบใหม่ได้ปรากฏขึ้นเรียกว่า สงครามเย็น (Cold War) เป็นสงครามที่มีลักษณะพิเศษไม่เคยมีปรากฏมาก่อน กล่าวกือ มีการต่อสู้กันทุกรูปแบบ ยกเว้นการเปิดฉากทำสงครามกันโดยตรง รูปแบบของการต่อสู้มีอาทิ การโฆษณาชวนเชื่อ การปลุกระดมมวลชน กลยุทธ์กองโจร การแข่งขันชิงดิจิทัล เน็ต หาพวากห้าห้องในประเทศต่างๆ เป็นต้น¹¹ สงครามเย็นไม่มีความร้อนแรง เพราะไม่มีการทำสงครามเผชิญหน้ากัน เป็นสงครามที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีการกำหนดดาวรุ่นตันและยุติเมื่อใด ไม่มีการระดมพล ไม่มีการเกลื่อนไหว กำลัง ไม่มีการสัประยุทธ์กันตามประเพณีการทำสงคราม สงครามประเทกนี้ได้สร้างความเย็นเยือกjin ในใจของผู้คนและทำให้เกิดความหวาดหัวนักกุศลจะตัว สงครามอาจจะอุบัติขึ้นได้เมื่อมีเงื่อนไขอำนวย เพราะสงครามเย็นพร้อมที่จะแปรรูปเป็นสงครามอันแท้จริงที่มีการสัประยุทธ์กันได้

คอมมิวนิสต์เป็นภัยที่ร้ายแรงจริงหรือ โลกรสจะดำเนินการขัดภัยคอมมิวนิสต์อย่างไร ความเป็นศัตรูกันระหว่างหารชูอเมริกากับรุสเซียนั้น เป็นศัตรูที่จริงแท้หรือ สุดสั效能ทางหน้าเข้าหากันหรือ อาจจะกล่าวได้ว่า การทูตรุสเซียในระหว่าง ค.ศ. 1945–53 นับว่าเป็นระยะเวลาหนึ่งที่ควรศึกษามาก

อุดมการณ์คอมมิวนิสม์

ในครรศนาของฝ่ายเสรีนิยม ลัทธิคอมมิวนิสม์ได้ชื่อว่าเป็นลัทธิอุดมการณ์ เมื่อรุสเซียได้กล้ายเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1918 รุสเซียก็ถูกมองด้วยความหวาดระแวงว่า ลัทธินี้จะระบาดไปสู่ยุโรป ทั้งนี้ เป็นพระตั้งแต่ ค.ศ. 1820 เป็นต้นมาแล้วที่ยุโรปได้เผชิญการปฏิวัติหลายครั้งด้วยแรงบันดาลใจของลัทธิเสรีนิยม (Liberalism) และด้วยอิทธิพลใหญ่หลวงของการปฏิวัติฝรั่งเศส ระบบสมบูรณานาญาลัทธิราชย์ในยุโรปค่อยๆ เสื่อมถอยความนิยมลง ระบบสาธารณรัฐหรือระบบประชาธิปไตยแบบต่างๆ ได้ถูกทดลองใช้ในหลายประเทศ ที่สำคัญกือ ฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี อิตาลี เนเธอร์แลนด์ สเปน โปรตุเกส เป็นต้น ลัทธิเสรีนิยมแบบต่างๆ อันปรากฏในยุโรปย่อมจะเป็นปฏิปักษ์โดยธรรมชาติวิสัยต่อลัทธิคอมมิวนิสม์ ซึ่งมีหลักการใหญ่เป็นตรงกันข้ามกับลัทธิเสรีนิยม

¹¹ Pipes, p.283.

ฝ่ายเสรีนิยมซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำมีระบบของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่การพัฒนาสังคมนุชชันและมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Free Enterprise) ส่วนฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งมีรัสเซียเป็นผู้นำ มีการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ ฝ่ายเสรีนิยมและฝ่ายคอมมิวนิสต์ยื่นมติแตกต่างกัน ความแตกต่างกันนี้มีได้เป็นประเด็นสำคัญในชั้นต้น ดังจะเห็นได้ว่า ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สหรัฐอเมริกา เป็นอาทิ ล้วนรับรองรัฐบาลคอมมิวนิสต์รัสเซีย และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อุดมการณ์มีได้เป็นอุปสรรคแก่การที่ฝ่ายเสรีนิยมอันประกอบด้วยอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา จะผูกพันกับคอมมิวนิสต์รัสเซียถึงขั้นเป็นมหาพันธมิตร (Grand Alliance) สถาเดินถึงขนาดอ้างว่า เมต่ารัฐที่กันก็สามารถอยู่ร่วมกันโดยสันติได้ และต่างก็สามารถร่วมมือกันปราบฝ่ายอักษะ เพื่อสถาปนาสันติภาพโลกอีกรั้งหนึ่งจนสำเร็จใน ค.ศ. 1945

อุดมการณ์กล้ายเป็นเรื่องที่จริงจังและอ้างถึงเพื่อแสดงความแตกต่างกันก็เฉพาะเมื่อฝ่ายเสรีนิยม และฝ่ายคอมมิวนิสต์เริ่มนึกความขัดแย้งกันในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายเสรีนิยมหวาดระแวงรัสเซียที่ได้ดำเนินการยึดครองยูโรปตะวันออกด้วยเกรงว่า รัสเซียจะพยายามอ้าแขนการปลดแอกเยอรมันเป็นจังหวะเหมาะสมที่จะเปลี่ยนประเทศเหล่านั้นให้เป็นคอมมิวนิสต์ อันจะทำให้รัสเซียมีอำนาจยิ่งใหญ่ยิ่งขึ้น ความวิตกในดุลยภาพแห่งอำนาจที่จะเปลี่ยนเป็นคุณแก่ฝ่ายรัสเซียนี้เองที่ทำให้ฝ่ายเสรีนิยมมองการแฝ่ขยายอำนาจรัสเซียว่าเป็นการแฝ่ขยายทั้งอำนาจอิทธิพลและลัทธิอุดมการณ์ และถือว่าเป็นการแฝ่ขยายอำนาจโดยอ้างลัทธิอุดมการณ์บังหน้า ทั้งนั้นได้ดูเป็นจริงมาก โดยเหตุที่รัสเซียได้แสดงเจตจำนงแต่เดิมมาแล้วว่า รัสเซียมีความผูกพันต่ออุดมการณ์ในการที่จะส่งเสริมการปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์และได้แสดงเจตนาจริงจังโดยการจัดตั้งองค์การโภมินเทอร์น แม่องค์การนั้นจะยุนเลิกในปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อแสดงเจตนาจริงใจที่จะผูกมิตรกับฝ่ายเสรีนิยม องค์การประเภทนี้ยื่นมติพื้นคืนชีพขึ้นเมื่อได้ยื่นได้ เพราะรัสเซียมีได้มีที่ท่าว่าจะล้มความผูกพันต่ออุดมการณ์

ในการยึดครองยูโรปภาคตะวันออกตั้งแต่ ค.ศ. 1943 นั้น ฝ่ายพันธมิตรมีความหวาดวิตกมากว่า รัสเซียจะพยายามพลิกແผ่นดินแดนนี้ให้เป็นคอมมิวนิสต์ ได้มีการเปิดการประชุมหลายครั้งเพื่อเจรจากับรัสเซียให้อีกการยึดครองซึ่งเป็นความจำเป็นในการปฏิบัติการทางทหารนั้น เป็นโอกาสเหมาะสมที่จะปฏิวัติยูโรปตะวันออกเป็นคอมมิวนิสต์ การประชุมที่สำคัญที่มีการเจรจาประเด็นนี้คือ.—

1. การประชุมที่เตหะรานในเดือนพฤษจิกายน ค.ศ. 1943 มีการเจรจาปัญหาไปแลนด์ และเชโกสโลวาเกีย

2. การประชุมที่ยัลต้า ในระหว่างวันที่ 4–11 กุมภาพันธ์ ก.ศ. 1945 มีการเจรจาถึงขั้นที่ฝ่ายพันธมิตรรับรู้การที่รัสเซียเข้ายึดครองยูโรปตะวันออก และรัสเซียให้คำมั่นสัญญาว่าจะดำเนินการเลือกตั้งทั่วไปในเขตยึดครองเพื่อให้ประชาชนมีสิทธิกำหนดวินิจฉัยชะตากรรมของตนได้โดยเสรี (Self-Determination).

การที่รัสเซียได้ให้คำมั่นแก่ฝ่ายพันธมิตรว่าจะให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในเขตยึดครองนั้น ย่อมแสดงชัดเจนว่า ฝ่ายพันธมิตรมีความวิตกและเสื่อมเห็นภัยรัสเซียที่ได้อ้างลัทธิอุดมการณ์บังหน้าไว้ ตลอดจนคาดได้ว่า การแพร่ขยายอำนาจของรัสเซียนี้จะเป็นการละเมิดคุลียภาพแห่งอำนาจในยูโรปด้วย คำมั่นนั้นจึงเป็นข้อตกลงผูกมัดเพื่อชักจูงไว้ซึ่งคุลียภาพแห่งอำนาจ และแสดงว่าอุดมการณ์เป็นเรื่องสำคัญ ขีดคันให้เห็นความแตกต่างอยู่ในที่นั้นแต่นั้นมา

ภัยคอมมิวนิสต์คุกคามยูโรป

ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ยูโรปได้อาศัยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการสร้างจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ขึ้นรอบโลก ความเป็นจ้าวโลกได้สืบสุดลงเมื่อสั่นสะเทือนการล็อกครั้งที่ 2 จริงอุบัติ สงครามล็อกครั้งที่ 2 อุบัติขึ้นโดยเหตุหนึ่งมาจากการที่บรรดาน้ำท่าอำนาจไม่ยินยอมให้เยอรมันตั้งตนเป็นใหญ่ในยูโรป ด้วยถือว่าเป็นการละเมิดคุลียภาพแห่งอำนาจ และบรรดาน้ำท่าอำนาจได้ยืนยันว่า การปราบเยอรมันเป็นการสถาปนาสันติภาพคืนสู่โลกใหม่ เป็นการทำสมดุลเพื่อล้างธรรม ประชาชาติได้คาดหวังสันติสุขนั้นเช่นกัน แต่เมื่อสงครามล็อกยุติลังในกลางปี ก.ศ. 1945 สรรพสิ่งได้แปรเปลี่ยนไปอย่างผิดความคาดหวัง

อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี และเยอรมันล้วนอยู่ในสภาพที่เสื่อมถอยอำนาจ ยูโรปได้สั่นสุดการเป็นจ้าวโลก และแม้มีแต่ชาติกรรมของยูโรปก็อยู่ในคุลียพินิจของสองมหาอำนาจที่ไม่ได้เป็นชาวยูโรปคือ สาธารณรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต ส่องอภิมหาอำนาจได้ลิขิตยูโรปตามที่ตนพอใจมากกว่าจะคำนึงถึงผลประโยชน์หลักของยูโรปโดยตรง และเป็นการลิขิตยูโรปบนพื้นฐานแห่งความขัดแย้งหลักหลากระหว่างสองอภิมหาอำนาจนั้น ยูโรปย่อมแล้วแต่ความเมตตากรุณาของสองอภิมหาอำนาจนั้นด้วย

ความขัดแย้งส่วนใหญ่เกิดจากทรสนะอันแตกต่างกันในการที่จะบูรณะฟื้นฟูยูโรป ทั้งสองอภิมหาอำนาจต่างแข่งขันกันในการดึงกล้าวให้เป็นไปตามหลักการแห่งคุลียภาพแห่งอำนาจ ยูโรปจึงกลายเป็นเสมือนเวทีรวมรันของสองอภิมหาอำนาจนั้นโดยปริยายอย่างหลักเลี้ยง มีได้ ทั้งอำนาจทางการเมือง (Power Politics) และอุดมการณ์มีบทบาทสำคัญนเวทีนั้น •

นับแต่สังคրามโลกยุติลง ลัทธิคอมมิวนิสม์ได้กล้ายerneinภัยปราภูตัวตนคุกคามยุโรปแทนที่ลัทธินาซีที่ถูกทำลายล้างลงไป ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการที่ยุโรปได้เผชิญสภาพเศรษฐกิจทรุดหนักอันนี้ไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองการปกครองด้วย กล่าวคือ การเมืองการปกครองของยุโรปตะวันตกได้อ่อนเยิ่งเสื่อมถูกเหวี่ยงโอนเยิ่งไปทางซ้าย ("Swing to the left") ความทุกข์ยากอันเกิดจากเศรษฐกิจทรุดหนักทำให้ประชาชนคิดแสร้งหาวิธีแก้ไขเศรษฐกิจตามแบบอย่างเศรษฐกิจของลัทธิสังคมนิยม รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นรัฐบาลผสมกับพรรครัฐนิยมที่นิยมลัทธิสังคมนิยม หรือหยินดีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมาทดลองแก้ไขเศรษฐกิจของตน ตั้ง เช่น ระหว่าง ก.ศ. 1945 ถึง ก.ศ. 1951 รัฐบาลอังกฤษเป็นรัฐบาลมาจากพรรครัฐรัฐ (Labor Government) ที่ได้นำเอาวิธีการของสังคมนิยมมาใช้ คือ โครงการประหยัด (Austerity Program) ในฝรั่งเศสเอง รัฐบาลเป็นรัฐบาลผสม (Coalition) คือ การผสมพรรครัฐสังคมนิยมกับพรรครัฐนิยมที่ตั้งแต่กลางปี ก.ศ. 1946 และได้แก้ไขเศรษฐกิจของตนด้วยโครงการสวัสดิการสังคม (Social Security Program) ในอิตาลี รัฐบาลก็เป็นรัฐบาลผสมพรรครัฐเตียนประชาธิปไตย (Christian Democrat) กับพรรครัฐสังคมนิยมและพรรครัฐนิยมที่ เนเรอร์แลนด์ สวิตเซอร์แลนด์ และสวีเดนก็ได้ใช้โครงการสวัสดิการสังคมและได้ใช้มาตรการสังคมนิยมโดยการโอนกิจการธุรกิจที่สำคัญมาเป็นของรัฐ การเมืองการปกครองที่อ่อนเยิ่งซ้ายดังกล่าว ล้วนแสดงอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสม์อย่างมีต่อสังสัยเลย

ในยุโรปตะวันออก ชาติธรรมนั้นเป็นไปตามลิขิตของรัสเซียแล้ว เมืองโปแลนด์จะเป็นปัญหาใหญ่ที่มายพัฒนามิตรอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะพยายามช่วยเหลือมิให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัสเซีย แต่โปแลนด์หนึ่นไม่พั่นกรงเล็บของหมีขาวไปได้ รัสเซียพร้อมที่จะเสี่ยงในเรื่องโปแลนด์ แม้จะต้องถึงขนาดสูญเสียความสัมพันธ์อันดีกับฝ่ายมหาพันธมิตร โปแลนด์จึงเป็นกรณีหนึ่งที่ทำให้มหาพันธมิตรต้องร้าว ran อยู่ลึก ๆ แล้วตั้งแต่ ก.ศ. 1943 และเป็นต้นเหตุสำคัญของสังคրามเย็นที่เกิดขึ้นนับแต่นั้นมา¹² ปี ก.ศ. 1943 ถือเป็นปีที่รัสเซียประสบความสำเร็จอย่างดงามในการรุกรานขั้นกองทัพเยอรมันออกจากยุโรปตะวันออก และกองทัพแดงได้เข้ายึดครองแทนทั้งภูมิภาคนั้น และภูมิภาคบดลขันสำเร็จ ต้นปี ก.ศ. 1945 กองทัพแดงได้ประจำการตั้งอยู่ในภูมิภาคทั้งสองตั้งแต่หนือ คือ ทะเบียนอัลติก จดใต้คือทะเลเดรีติก ความเงินจริงนี้ย่อมดูน่าตื่นตระหนกยิ่งกว่าการที่ภัยคอมมิวนิสต์คุกคามยุโรปตะวันตก อาจจะกล่าวได้ว่า สหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีส่วนสำคัญด้วยกับการเมืองที่พลิกไปเช่นนั้น เพราะในการประชุมที่ยัลตา สหรัฐอเมริกาและอังกฤษเข้ามายื่นย่อให้รัสเซีย

¹² DePorte, p. 93.

ครอบครองยูโรปตะวันออกโดยพฤตินัย เพื่อแลกทันการที่รัสเซียเข้าร่วมปราบผู้ปุนในสังค្រាម แปซิฟิก ชาติกรรมของยูโรปตะวันออกจึงถูกกลิ่นที่ประชุมขัลตากรั้งนั้น¹³

คอมมิวนิสต์รุกคืบหน้าในยูโรปอย่างน่าตื่นตระหนกสำหรับชาวยูโรป แต่ที่นับว่า อันตรายใหญ่หลวงคือ ภัยคอมมิวนิสต์ในกรีซและตุรกีประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออก กลาง

กรีซเป็นกรณีตัวอย่างเหมือนโปแลนด์ที่ชาวยูโรปมักจะให้ความสนใจสอดส่อง กิจการน้ำหน้าเมืองมาแล้วตั้งแต่ในอดีต ประวัติศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ชี้ชัดว่า ยูโรป สนใจชาติกรรมของกรีซเพียงใด เมื่อกรีซได้พิชิตอาณาจักรตุรกีหรือจักรวรรดิอตโตมัน ระหว่าง ก.ศ. 1821–29 ความขัดแย้งด้วยเรื่องกรีซได้ขยายตัวไปสู่ความขัดแย้งระหว่าง จักรวรรดิอตโตมันกับรัสเซีย รัสเซียเกี่ยวข้องในการช่วยกู้เอกราชกรีซด้วยหวังจะแพร่อิทธิพล เข้าไปในนอกราช โดยกำหนดให้กรีซเป็นฐานปฏิบัติการ¹⁴

ใน ก.ศ. 1945 สถานการณ์ในกรีซทรุดลงและมีที่ท่าว่าคอมมิวนิสต์อาจจะได้ ครอบครองประเทศ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจทรุด การเมืองไม่มั่นคงด้วยเหตุเหล่านั้น กิจการเมืองหัวเสียงซ้ายและหัวเสียงขวา ก่อเหตุร้ายพิมานต์กัน คอมมิวนิสต์ได้ช้าเต้มให้ สถานการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้น โดยการส่งเสริมให้มีการนัดหยุดงานทั่วไป และรัสเซียได้เข้าเกี่ยวข้อง ในเหตุปั่นป่วนของกรีซอีกด้วยการฟ้องร้องต่อองค์การสหประชาชาติ กล่าวไทยเรื่องกองทัพ อังกฤษประจำอยู่ในกรีซ สภาพการณ์ดังกล่าวบ่อมจะเอื้ออำนวยให้คอมมิวนิสต์ได้ ยึดอำนาจรัฐในเร็ววัน ความช่วยเหลือจากรัสเซียและเหล่าประเทศเพื่อนบ้านคือ ยูโกสลาเวีย แอลบานีเนียและบัลแกเรีย จะช่วยเร่งให้การปฏิวัติเป็นคอมมิวนิสต์มีความเป็นไปได้มาก ยิ่งขึ้น อย่างน้อยคอมมิวนิสต์ก็หวังที่จะเบิดฉากทำสังคมและขัดตั้งภาคเหนือเป็นรัฐเอกราช ทำนองแบ่งกรีซเป็น กรีซเหนือและกรีซใต้¹⁵

ในวันที่ 3 ธันวาคม ก.ศ. 1946 รัฐบาลกรีซได้ฟ้องร้องต่อองค์การสหประชาชาติ กล่าวไทยว่า อังกฤษแทรกแซงกิจการภายใน แต่การที่อังกฤษจะมองไม่เรื่องกรีซนั้น เป็นเรื่องใหญ่ อังกฤษไม่อาจจะยินยอมให้กรีซเป็นคอมมิวนิสต์ภายใต้ฉายาอำนาจอิทธิพลของรัสเซีย เพราะ การที่กรีซจะเป็นคอมมิวนิสต์ย่อมเป็นการเปิดทางให้รัสเซียสามารถแผ่ขยายอำนาจ อิทธิพลจากสองข้างแคนบอสโพรสและดาวร์ดานลส์ทั่วเล เมดีเตอร์เรเนียนได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่

¹³ Pipes, p. 285.

¹⁴ ดูรายละเอียดใน Carrié, *A Diplomatic History of Europe*, pp. 44–46.

¹⁵ Willis, p. 192.

องค์กรไม่สามารถจะนั่งดูด้วยได้ ปัญหาก็จะกลายเป็นปัญหาที่ต้องรับแก้ไขโดยเร็วทันทีจะถูกแก้ไข

นอกจากปัญหากรีซแล้ว โลกเสรียังต้องประสบกับปัญหาตุรกีอีก ระบบการปกครองของตุรกีมีได้ดีไปกว่ากรีซเท่าใดนัก เพราะเป็นระบบที่เต็มไปด้วยการประพฤติมิชอบ และทุจริตในวงราชการ ราชการแผ่นดินจึงขาดประสิทธิภาพ อำนาจเผด็จการของระบบทุนการ ปกครองนั้นมีมาตั้งแต่ ก.ศ. 1920 เมื่อเอมาล อตาเตอร์ก (Kemal Ataturk) ปฏิวัติ การเลือกตั้ง ทั่วไปใน ก.ศ. 1946 ที่เต็มไปด้วยการทุจริตก็ไม่สามารถจะทำให้สถานการณ์ภายในประเทศดีขึ้น ในขณะเดียวกัน รัสเซียก็ได้ติดตามสถานการณ์แล้วเห็นเป็นโอกาสเหมาะสม ตั้งแต่คุ้ร์ร้อน ก.ศ. 1945 รัสเซียได้ใช้อิทธิพลกดดันตุรกีและข่มขู่จะใช้กำลังทหาร เพื่อบังคับให้ตุรกียกดินแดนส่วนที่อยู่ติดกับบริเวณที่อยู่ทางภาคโคเคซัส (Caucasus) ให้แก่รัสเซียและต้องการให้มีการแก้ไขสนธิสัญญาเพื่อเปิดทางผ่านเข้าออกช่องแคบบอสפורัสและดาวร์ดาแนลล์

การที่ลัทธิคอมมิวนิสม์ได้แผ่ขยายอOCRของคลุ่มไปทั่วโลกปดังกล่าว ย่อมทำให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่อาจจะเห็นเป็นอื่นไปได้ นอกจากจะถือว่า เป็นการขยายอำนาจอาณานิคม (Expansionism) ของรุสเซีย ภัยคอมมิวนิสต์อันปราภูทึ่งในรูปของการนิยมกรรมวิธี ของคอมมิวนิสต์และการส่งเสริมพรรครคอมมิวนิสต์พื้นเมืองให้ยึดอำนาจรัฐ ย่อมถือได้ว่าเป็นอันตรายใหญ่หลวงสำหรับฝ่ายสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การที่รุสเซียได้สร้างระบบรัฐบริหารขึ้นในยุโรปตะวันออก

ญี่ปุ่นปะวันออก : สู่การปฏิวัติแบบสตาลิน และระบบรัฐนริเวอร์

การสร้างระบบรัฐนิริยา คือการสร้างขักรวรรดิ (Empire) ในความหมายเดิมของการเมืองระหว่างประเทศ โดยอาศัยอุดมการณ์เป็นเครื่องมืออธิบายความถูกต้องของธรรมในการตั้งกล่าว เป็นการดำเนินการที่ก่อเกิดผลประโยชน์พร้อมกันสองด้าน คือ ประโยชน์เกิดแก่รัสเซียเองที่จะได้ทะยานตนขึ้นเป็นอภิมหาอำนาจ มีรัฐนิริยาประดับบารมี และประโยชน์เกิดแก่อุดมการณ์ โดยรัสเซียได้ชี้อ่วงว่า ได้ดำเนินการตามความผูกพันต่ออุดมการณ์คือ ส่งเสริมการปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ตามกระบวนการที่สถาลินกำหนดขึ้น กระบวนการปฏิวัติให้เป็นคอมมิวนิสต์ (Communization) แบบสถาลิน (Stalinization) นั้นได้ก่ออย่าง ฯ ปรากฏขึ้นอย่างช้าๆ แต่ได้จังหวะเหมาะสมแหน่อนั่นคง กระบวนการได้ปรากฏตั้งแต่ปลายสงครามโลกครั้งที่สอง นับแต่รัสเซียเป็นฝ่ายรุกໄลเยอรมนีสู่มาตุภูมิใน ค.ศ. 1943 เป็นต้นไป ท่ามกลางความวิตกกังวลของฝ่ายมหาพันธมิตรเอง (ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 6)

ยุโรปตะวันออกสำหรับอย่างไรต่อรัสเซียจนสถาลินยอมตัดไม้ตรีโดยปริยายกับมหาอำนาจพันธมิตรของตน? อาจจะกล่าวได้ว่า ความสำคัญของภูมิภาคนี้มีมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยรัสเซียยังมีการปกครองระบบสมบูรณ์แบบสหัสทิราชย์ ทรงครามได้เกิดขึ้นหลายครั้งแล้ว ด้วยเรื่องประเทศศักดิ์ประเทศาดั่งของภูมิภาคนี้ หรือด้วยเรื่องของภูมิภาคนี้ที่หมู่โดยตรง ทรงครามโลก ครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้นด้วยเหตุกรณีพิพาทในนabolitan ครั้งที่สองเกิดขึ้นเพราบบราวนามหาอำนาจตะวันตกไม่ยอมยกไปแลนด์ให้ อิตาเลอร์ และทรงครามเกิดขึ้นได้โดยง่ายก็ เพราะรัสเซียสามารถตอกลังกับเยอรมันได้ในการแบ่งสธรเป็นส่วนยุโรปตะวันออก จนมีการร่วมลงนามในสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันในเดือนสิงหาคม ก.ศ. 1939 โดยนัยนี้ ยุโรปตะวันออกย่อมมีความสำคัญมากมาโดยตลอด รัสเซียได้กำหนดดินแดนมุ่งหมายอย่างไรต่อภูมิภาคนี้?

ก่อนอื่น รัสเซียต้องการจะป้องกันเบตุยุโรปตะวันออกเป็นเขตอิทธิพลของตน ให้ปลอดจากอิทธิพลเยอรมัน รัสเซียไม่ต้องการให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยขึ้นอีก ภูมิภาคนี้ เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญต่อความมั่นคงปลอดภัยรัสเซียมาก เพาะการรุกรานจากภายนอก ย่อมต้องเดินทัพผ่านภูมิภาคนี้ การรุกรานของสวีเดน (ก.ศ. 1708) การรุกรานของฝรั่งเศส (ก.ศ. 1812) การรุกรานของเยอรมันในทรงครามโลกครั้งที่ 1 และการรุกรานของเยอรมันโดยตรงใน ก.ศ. 1941 ล้วนแสดงได้ชัดแจ้งถึงความสำคัญของภูมิภาคนี้ในแง่ยุทธศาสตร์ที่ทำให้รัสเซียถือว่า ต้องเป็นเขตอิทธิพลของตน ถ้าเป็นไปได้ก็ควรเป็นเด่นของตนเลย

เมื่อพิจารณาในแง่ของความมั่นคงดังกล่าว รัสเซียได้ตั้งจุดมุ่งหมายต่อภูมิภาคนี้ อีกว่า ระบบการปกครองของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้ต้องไม่ตั้งตนหรือแสดงที่ทำเป็นปฏิปักษ์ต่อรัสเซีย แม้จะเป็นปฏิปักษ์ต่อเยอรมันด้วยศึกตาม ผู้ปกครองประเทศหรือบุคคลชั้นนำทรงอิทธิพลต้องไม่แสดงตนต่อต้านรัสเซียโดยส่วนตัว รัสเซียต้องการระบบการปกครองที่เป็นมิตรต่อรัสเซีย ถ้าอยู่ในอิทธิพลได้ก็ยิ่งดีต่อรัสเซีย

เมื่อมีความสัมพันธ์อันดีต่องกันแล้ว รัสเซียก็มีความหวังที่จะหัฒนาเศรษฐกิจของตนโดยพึ่งพาและเปิดบังระบบเศรษฐกิจของยุโรปตะวันออก เนื่น การเรียกทรัพยากรสินเงินทอง และทุนชาติยุโรปตะวันออก เรียกเก็บค่าปฏิกรรมทรงครามจากประเทศที่เป็นฝ่ายอักษะ และแสวงหาความได้เปรียบทางเศรษฐกิจจากยุโรปตะวันออกทุกวิถีทาง ทั้งนี้ รัสเซียก็มีจุดมุ่งหมายที่จะถือว่า ยุโรปตะวันออกเป็นบุนทางของตน ระหว่างนี้ให้ประเทศอื่นใดหรือนายทุนผู้ใดเข้าไปปั่นแซกแตกสลายชาญยุโรปตะวันออกให้ตั้งตนเป็นศัตรูต่อรัสเซีย ดังนั้น ในสายตาของรัสเซีย ระบบการปกครองประชาธิปไตยหรือที่มีลักษณะบางประการเป็นประชาธิปไตยล้วนไม่เป็นที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจ เพราะอาจเป็นสมือน “ร่างทรง” ของจักรพรรดินิยมนา

ทุน ภูมิภาคนั้นต้องเป็นดินแดนตัวอย่างของการปฏิริวัติให้เป็นคอมมิวนิสต์แบบรุสเซีย รุสเซียยืนกรานอย่างหนักแน่นว่า การปฏิริวัติในภูมิภาคนั้น “ต้องก้าวไปข้างหน้า”¹⁶

เมื่อมีโอกาสได้เหยียบแผ่นดินยูโรปตะวันออกอย่างขอบธรรมในฐานะกองทัพแดงผู้กู้เอกราชของภูมิภาคจากนาซี รุสเซียได้กำหนดมั่นไว้ในใจแล้วว่า จะต้องยึดครองภูมิภาคนี้ไว้ด้วยกำลัง¹⁷ ปัญหายูโรปตะวันออกได้เริ่มเป็นที่สนใจอย่างแท้จริงสำหรับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เมื่อรุสเซียเข้ายึดครองภูมิภาคนั้นตั้งแต่กลางปี ก.ศ. 1943 ณ ที่ประชุมเตหะราน (พฤษภาคม 1943) รุสเซียได้เริ่มหันที่มาพัฒนาการต่อต้านด้วยการเสนอขอให้มีการปรับปรุงเส้นพรอมแดนใหม่ในยูโรปตะวันออก โดยรุสเซียจะได้ดินแดนไปแทนด้วยที่ตั้งของตนไปจัดแม่น้ำโอดอร์และแม่น้ำนีส มหาพัฒนามิตรได้แสดงที่ท่าแบ่งรับแบ่งสู้ มีได้ยอมรับหรือปฏิเสธให้ชัดแจ้ง แต่ก็เป็นการยอมรับโดยพฤตินัยอยู่ในที่ ปัญหายังมีได้ยุติได้โดยง่าย เพราะมหาพัฒนามิตรยังต้องการที่จะรักษาไปแทนด้วยมิให้ตกอยู่ใต้อำนาจของรุสเซีย ปัญหาไปแทนดั้งเดิมเป็นปัญหาที่ทำให้มหาพัฒนามิตรเริ่มแตกแยกกัน

อังกฤษมีนโยบายที่จะสกัดกั้นรุสเซียไม่ให้มีโอกาสแผ่ขยายอำนาจอาณาเขตออกจากช่องแคบบนอสเตรียและดาว์ดาแผลส์สู่่านน้ำเมดิเตอร์เรเนียน นโยบายของอังกฤษจึงเน้นหนักให้ความสนใจแก่ช่องแคบ บอลาข่านและตุรกี ซึ่งล้วนเป็นดินแดนทางผ่านจากช่องแคบสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน รุสเซียจะต้องไม่แผ่ขยายอำนาจครอบงำดินแดนเหล่านั้น รุสเซียยอมรับความต้องการของอังกฤษและยอมรับการแบ่งเขตอิทธิพลในบอลาข่าน โดยด้านตะวันออกเป็นเขตของรุสเซีย ข้อตกลงนี้ชี้มิขึ้นระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม ก.ศ. 1944 นั้น เป็นข้อตกลงที่สหรัฐอเมริกาไม่พึงพอใจ เพราะถือว่า เป็นการขอมรับในหลักการถ่วงดุลอำนาจอีกครั้งหนึ่งที่อาจทำให้โลกเกิดการแบ่งแยกและก่อเกิดสงครามอีกในอนาคต สหรัฐอเมริกาเอง โดยเนื้อแท้ ก็มีได้เพิกเฉยต่อปัญหายูโรปตะวันออก แต่สหรัฐอเมริกามีความคิดเห็นแตกต่างจากพัฒนามิตรของตนเท่านั้น สหรัฐอเมริกาต้องการยูโรปตะวันออกที่เป็นภูมิภาคอิสระ ไม่มีการแบ่งเป็นเขตอิทธิพล และไม่มีระบบของการปกครองที่มีลักษณะไม่เป็นประชาธิปไตย ความต้องการของสหรัฐอเมริกา เช่นนี้ที่ยังไม่มีการกำหนดชัดเป็นนโยบายต่ออยู่ใน

¹⁶ Zbigniew K. Brzezinski, The Soviet Bloc Unity and Conflict, Russian Research Center, Study No. 37 (New York : Columbia University, 1967), pp. 4-5.

¹⁷ Pipes, p. 288

ตะวันออกนั้น ย่อมแสดงถึงการยึดมั่นในหลักการสากลนิยม กือ สิทธิมนุษยชน และสิทธิในการกำหนดวินิจฉัยด้วยตนเอง ซึ่งเป็นหลักการที่รุสเซียยอมรับมิได้แน่นอน ถ้าจะให้รุสเซียยอมรับเมื่อหันตัวไป เดียวคือ การแสดงนโยบายชัดเจนว่าไม่เห็นด้วยและจะดำเนินการขัดขวางอย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นสิ่งที่สหรัฐอเมริกาไม่ได้ปฏิบัติเช่นนั้น ทั้งนี้ เป็นเพราะสหรัฐอเมริกาทุ่มเทความสนใจไปที่การรับมากกว่าการประสานผลประโยชน์เรื่องดินแดนกับรุสเซีย สหรัฐอเมริกาไม่ต้องการให้ปัญหายุโรประดับวันออกเป็นอุปสรรคทำลายความเป็นมิตรและความร่วมมือในการนับที่สหรัฐอเมริกาต้องการจากพันธมิตรของตน อีกทั้ง ปัญหายุโรประดับวันออกเป็นปัญหาที่ต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะกำหนดวินิจฉัยให้แน่นอน ลำพังการเจรจาทั้งกันในระหว่างการนับที่ให้การวินิจฉัยมีข้อผิดพลาดและถ้าสหรัฐอเมริกายอมรับข้อวินิจฉัยเช่นนั้น ก็จะเป็นการผูกมัดสหรัฐอเมริกาเป็นภาระผูกพันและต้องเกี่ยวข้องในระบบทาวนาน ผิดจากประسنศักดิ์ของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการยุติสังคมโลกและสรพสั่งคืนสู่สภาวะปกติ ("Return to normalcy") สหรัฐอเมริกาไม่ต้องการผูกมัดตัวเองกับปัญหายุโรประดับวันออก สหรัฐอเมริกาจึงเพียงแต่แสดงหลักการและทรรศนะของตน แต่ไม่มีการขัดขวางรุสเซียอย่างจริงจัง เป็นการแสดงความรู้สึกผิดหวังด้วยเหตุผูกพันต่อศีลธรรม เรื่องความผิดชอบชั่วดีและผูกพันต่อหลักการและอุดมคติ ทรรศนะที่แสดงความเชื่อใจอันถูกต้องทางศีลธรรม ปราศจากการคิดลงเป็นอื่น (Moral disenchantment) เช่นนี้¹⁸ ทำให้สหรัฐอเมริกาค่อนข้างจะวางเฉยต่อนโยบายและการกระทำการของรุสเซียในยุโรประดับวันออกระหว่างสังคมโลก สหรัฐอเมริกาจะรู้สึกชุ่นเคืองใจบ้างก็เฉพาะเรื่องโปแลนด์

ทรรศนะและที่ท้าของสหรัฐอเมริกาเช่นนั้นเป็นคุณแก่รุสเซียมาก เพราะนอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ย่อมจะไม่มีประเทศใดแม้แต่องคุญจะสามารถตั้งตนเป็นอุปสรรคบนเส้นทางสร้างจักรวรรดิ ('Empire') ของรุสเซียได้อีกแล้ว รุสเซียเข้าใจความรู้สึกผิดบาปและความรู้สึกผูกพันต่ออุดมคติของสหรัฐอเมริกาได้ดี รุสเซียจึงใช้เชิงการทูตหัวว่าน้อมให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษยินยอมเห็นชอบ ณ ที่ประชุมที่ยัลตา รุสเซียได้ให้คำมั่นสัญญาแก่มาพันธมิตรว่า รุสเซียจะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในดินแดนที่ตนยึดครอง เป็นประชาธิปไตยของปวงประชา (People's Democracies) กล่าวกือ รุสเซียยินยอมให้มีการเลือกตั้งและขัดตั้งรัฐบาลผสมระหว่างพรรคที่เป็นเสรีนิยมกับพรรคคอมมิวนิสต์พื้นเมือง คำมั่นสัญญานี้สอดคล้องกับหลักการหนึ่งที่มาพันธมิตรได้ตกลงร่วมกันว่าจะใช้กับทุกหนแห่งที่กองทัพหา-

¹⁸ DePorte, p.100

พัฒนิตรีได้เข้าไปช่วยปลดแอกจากนาซีคือ หลักการหนึ่งของกฎหมายองค์การสหประชาชาติ ที่ว่าด้วยสิทธิของปวงประชาที่จะเลือกรูปแบบการปกครองของตนโดยอิสระ หลักการนี้น แม้สถาลินจะถือว่ามีแต่ข้อความที่ไม่มีความหมายชัดแจ้งและเป็นข้อความที่มีแต่ความทั่วไป (*vague generalities*)¹⁹ แต่สถาลินก็ยินดีที่จะยอมรับในหลักการโดยไม่ปฏิบัติตามอย่างจริงจังในกรณีของยูโรปตะวันออก

อาจจะกล่าวได้ว่า การประชุมที่ยัลตานោงไม่สำมารถที่จะช่วยยูโรปตะวันออกให้ รอดพื้นเงื่อนมือรุสเซียไปได้ รุสเซียยังยึดกรานหนักแน่นห้ามมาพัฒนิตรและยูโรปตะวัน- ออก เพื่อแลกกับการที่รุสเซียจะไม่แทะอิตาลี ฝรั่งเศส และกรีซ นับแต่นั้นมา ยูโรปตะวันออก ก็ตกเป็นเหยื่อของรุสเซีย สควิสัยที่จะมีมหาอำนาจได้ช่วยเหลือได้ ย่างไรก็ตาม ยูโรปย่อมอด มิได้ที่จะรู้สึกดีไม่เข้า cavity ไม่ออก และทนทุกข์เวทนาก็ต้องเห็นยูโรปตะวันออกอยู่ใน เงื่อมือของรุสเซีย ชาวยูโรปรู้สึกละเอียดและรู้สึกผิดงานมาก สมการมโลกครั้งที่ 2 อุบัติขึ้น เพราะยูโรปไม่ยอมให้ชิตเดอร์กี้ลินกินไปແດນด์ แต่แล้วสังคมยุติลิ่งโดยยูโรปต้องทนเห็น รุสเซียกี้ลินกินยูโรปตะวันออกเก็บกั่งหนึ่งของทวีป โดยที่ยูโรปไม่อาจจะยื่นมือเข้าไปช่วยได้ ดังใจปรารถนา การที่รุสเซียได้ครอบครองยูโรปกั่งหนึ่งเช่นนั้น ย่อมถือว่าเป็นอันตรายต่อยูโรป ตะวันตกมาก กล่าวคือ เป็นการลดเมืองดุลยภาพแห่งอำนาจ เพราะรุสเซียย่อมมีอำนาจเติบ ใหญ่ขึ้นมาคุกคามยูโรปตะวันตกได้ อีกทั้งการค้าระหว่างภาคตะวันตกกับตะวันออกซึ่งเคยมี ต่อกันมาช้านานหลายศตวรรษย่อมจะสิ้นสุดลง เพราะต่างมีระบบการเมืองและเศรษฐกิจ แตกต่างกัน โอกาสที่จะฟื้นฟูยุโรปและเศรษฐกิจยูโรปทั้งทวีปข่อนจะเป็นไปได้ด้วยความยาก ลำบากยิ่ง รวมทั้งโอกาสที่จะค้าขายกันก็ย่อมจะยากยิ่งเช่นกัน²⁰

1. กระบวนการปฏิวัติแบบสถาลิน (Stalinization)

เมื่อได้ดำเนินการทางการทูตที่ยัลต่าสำเร็จผลแล้ว รุสเซียก็เริ่ม “รวมหัวรวมหาง” ยูโรปตะวันออก กระบวนการปฏิวัติยูโรปตะวันออกให้เป็นคอมมิวนิสต์แบบสถาลิน (Stalinization) มีขั้นตอนสำคัญ 3 ประการ ได้แก่:-

1. การใช้กองทัพรุสเซียเป็นกลไกสำคัญในการเข้ายึดกรองและส่งเสริมการปฏิวัติ ให้เป็นคอมมิวนิสต์ อีกทั้งสร้างอำนาจคอมมิวนิสต์ในรัฐนั้น ๆ ตลอดจนเป็นกลไกหลักในการ ค้ำประกันการพัฒนาประเทศนั้น ๆ ส่วนบอบสังคมนิยมสมบูรณ์แบบ ประเทศที่ปฏิวัติโดยใช้ ลักษณะนี้เป็นสำคัญคือ บลแกเรีย รูmenเนีย โปแลนด์ โดยเฉพาะโปแลนด์นั้น ได้มีการใช้กอง

¹⁹ Pipes, p. 285.

²⁰ Andréas Dorpalen, Europe in the 20th Century, p. 402.

ทัพแดงของรัสเซียเข้ายึดกรอง ดำเนินการกวาดล้างฝ่ายตรงกันข้ามทางการเมืองโดยวิธีการขับกุมคุกขังและเนรเทศ

2. การใช้ความเหี้ยมอุตสาหะที่จะเข้าครอบครองทั้งประเทศ แม้จะนานเพียงใด ก็ตาม ขั้นตอนนี้กำหนดให้ใช้วิธีการสร้างแนวร่วม (United Front) กับทุกหมู่เหล่าในสังคม และเข้าร่วมในการปักกรองและการพัฒนาประเทศ ประเทศที่พัฒนาโดยใช้ขั้นตอนนี้คือ เซโกสโล-ราเวีย

3. การสร้างอำนาจรัฐที่ได้มายield ให้มีเอกภาพความเป็นปึกแผ่น ขั้นตอนนี้กำหนดให้มีการปฏิวัติการปักกรองไปสู่ระบบเด็ดขาดเบ็ดเสร็จ ประเทศที่ใช้ขั้นตอนนี้ที่สำคัญคือ ยูโกสลาเวีย²¹

ขั้นตอนดังกล่าวเป็นขั้นตอนที่ให้เลือกปฏิบัติ จะเลือกใช้บางขั้นตอนก็ได้ หรือจะใช้ผสมผสานหลายขั้นตอนก็ได้ ดังกรณี ยังการ์ได้ใช้ขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 แบบผสมผสานกัน ทั้งนี้ มีข้อการคำนึงถ้วนว่า การปฏิวัติในยุโรปตะวันออกประสบผลสำเร็จ เพราะในประเทศเหล่านั้นส่วนใหญ่มีคอมมิวนิสต์ที่คุ้มกันไว้ดำเนินการเมือง มีกองทัพแดงของรัสเซียปรากฏเป็นพลังคุ้มครองการปฏิวัติ และการที่ไม่ปรากฏชัดแจ้งของความช่วยเหลือที่โลกเสรีจะหันยื่นให้แก่ยุโรปตะวันออก²²

ขั้นตอนของการที่จะครอบครองอำนาจรัฐมีด้วยวิธีการที่น่าศึกษามาก รัสเซียได้กำหนดให้คอมมิวนิสต์เป็นแกนนำหรือกำลังนำของขั้นตอนนี้ แม้คอมมิวนิสต์ในประเทศต่าง ๆ ของยุโรปตะวันออกจะยังนับว่ามีจำนวนน้อย ถือได้ว่าเป็นกลุ่มน้อยของสังคมรัสเซียจะใช้ลัทธิชาตินิยมผสมผสานกับลัทธิคอมมิวนิสม์ให้เป็นประโยชน์ในการปฏิวัติ โดยพิจารณาจากสภาพความเป็นจริงว่า ดินแดนยุโรปตะวันออกส่วนใหญ่ก่อนที่กองทัพแดงจะยกตราเข้าไปปลดแอกนาชาเนิน ย่อมมีกลุ่มผู้รักชาติแต่ไม่นิยมลัทธิคอมมิวนิสม์ กลุ่มเหล่านี้มักตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นเป็นที่ยอมรับของฝ่ายมหาพันธมิตร เช่นกรณีโปแลนด์เป็นต้น หรือกลุ่มรักชาตินั้นเพียงแต่มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ภายในประเทศเท่านั้น แต่กลุ่มรักชาติเหล่านี้เป็นกลุ่มนักคิดที่รัสเซียไม่ต้องการช่วยเหลือให้กู้เอกราชโดยตรง รัสเซียจึงมักนิยมใช้วิธีการจัดตั้งกลุ่มผู้รักชาติ (Patriotic Group) ใหม่ก่อประดวีชาวด้วยพื้นเมืองที่นิยมรัสเซียและมีคอมมิวนิสต์พื้นเมืองร่วมอยู่ด้วย กลุ่มใหม่มักมีชื่อเรียกว่า กลุ่มรักชาติน้ำดี แนวร่วมกู้เอกราช (National Liberation Front) บ้าง กลุ่มที่รัสเซียสนับสนุนหรือกลุ่มคอมมิวนิสต์พื้นเมือง

²¹ ตารางละเอียดขั้นตอนการปฏิวัติแบบสตาลินได้ใน Chapter 1, Brzezinski, **The Soviet Bloc**, pp. 1-21, โดยเฉพาะ

²² Ibid., p. 11

จะต้องสร้างแนวร่วมกับชนทุกหมู่เหล่าในสังคมของตนเพื่อต้านการก่อการชุมนุมเป็นเบื้องต้น กลุ่มสำคัญในสังคมมี 3 กลุ่มคือ กลุ่มนักศึกษาปัจจุบันผู้ต้องการระบอบประชาธิปไตย กลุ่มใหญ่ชาวไร่ชาวนาผู้ต้องการให้มีการปฏิรูปที่ดิน และกลุ่มกรรมกรผู้ใช้แรงงานผู้ต้องการให้มีการฟื้นฟูระบบทุรกิจโดยมีรัฐเป็นผู้กำหนดแผนพัฒนา เป็นการกำราบกันว่า กรรมกรมีงานทำและมีรายได้ดี²³ รัสเซียกำหนดให้กลุ่มผู้รักชาติของตนเข้าสร้างแนวร่วมกับกลุ่มเหล่านี้และให้ใช้นโยบายสร้างความร่วมมือ (Collaboration) กับกลุ่มเหล่านี้ในการกู้ชาติ

เมื่อคุ้ชาติได้แล้วโดยนาซีถูกขับออกนอกประเทศไปแล้ว กลุ่มผู้รักชาติที่รัสเซียสนับสนุนอยู่จะต้องเข้าไปร่วมกิจกรรมทางการเมือง รัสเซียได้กำหนดขั้นตอนสำหรับการครอบครองอำนาจรัสเซียดังนี้.–

1. การจัดตั้งรัฐบาลผสมที่แท้จริง โดยยกกลุ่มผู้รักชาติและคอมมิวนิสต์ร่วมกับบรรดาพรษการเมือง และกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ขั้นตอนนี้ คอมมิวนิสต์จะเริ่มสร้างฐานอำนาจ

2. การจัดตั้งรัฐบาลผสมจากปลดล้อม พรษคอมมิวนิสต์มีอำนาจมากขึ้น บรรดาพรษการเมืองอื่นและกลุ่มการเมืองอื่น ๆ ตกเป็นฝ่ายค้าน

3. การจัดตั้งระบบการปกครองเป็นหนึ่ง ("Monolithic" regime) รัฐบาลเป็นของคอมมิวนิสต์และกลุ่มผู้รักชาติ และพรษการเมืองของนักสังคมนิยม²⁴

รัสเซียกำหนดให้กลุ่มผู้รักชาติ หรือกลุ่มคอมมิวนิสต์สร้างแนวร่วมต่อไปในระดับชาติด้วยการเข้าร่วมการจัดตั้งรัฐบาลผสม (Coalition) ในขั้นตอนนี้ ผู้รักชาติพื้นเมืองยังคงมีความสำคัญสำหรับคอมมิวนิสต์อยู่ คอมมิวนิสต์จะเข้าร่วมกับพรษการเมืองที่มีอยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นพรษการเมืองที่นิยมเสรีประชาธิปไตย หรือนิยมสังคมนิยม แต่คอมมิวนิสต์ไม่ว่าจะเป็นเพียงกลุ่มหรือขั้ดตั้งเป็นพรษแล้ว จะต้องพยายามควบคุมกลไกอำนาจรัสเซียที่สำคัญไว้ คือ คอมมิวนิสต์จะต้องเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ มหาดไทย และสารนิเทศ (Information) เพื่อควบคุมกองทัพ ตำรวจ การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และทุกกลไกของการประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูล คือ เครือข่ายระบบการสื่อสารมวลชนเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ ปลุกระดมมวลชนให้นิยมลัทธิคอมมิวนิสม์ นอกจากการควบคุมกลไกอำนาจรัสเซียแล้ว คอมมิวนิสต์จะต้องเป็นแกนนำในการเร่งรัดพัฒนาสังคมตามอุดมการณ์ คือ การปฏิรูปเศรษฐกิจและสังคม ในระยะแรก การปฏิรูปจะไม่ส่อลักษณะคอมมิวนิสต์ชัดแจ้ง (เช่น การยึดทรัพย์สินเอกชนเป็นของรัฐ) มีการเน้นหนักการพัฒนาการเกษตรโดยการปฏิรูปที่ดินเป็นเบื้องต้น

²³Ibid , pp. 6-7

²⁴Willis, p. 231.

ขั้นตอนตั้งกล่าวที่มีการเลือกตั้งที่นำไปและมีการจัดตั้งรัฐบาลตามวิถีทางประชาธิปไตย นั้น รุสเซียถือว่าตนได้ปฏิบัติตามคำมั่นที่ให้แก่ฝ่ายมหาพันธมิตรที่ยัลตาแล้ว กล่าวคือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่อำนวยของชีวิตไทยเป็นของปวงประชา ประชาธิปไตยแห่งปวงประชา (People's Democracy) ปรากฏขึ้นทั่วไปในยุโรปตะวันออกเมื่อสหภาพโซเวียตตั้งใหม่ ๆ แต่ระบบประชาธิปไตยนั้นไม่สามารถพัฒนาไปเต็มที่ได้ด้วยเหตุนั้นที่มหาพันธมิตรมองข้ามไปในการประชุมที่ยัลตา คือ กองทัพรัสเซีย รุสเซียได้ใช้อิทธิพลส่วนตน ใช้คอมมิวนิสต์ พื้นเมืองและกองทัพของรุสเซีย เป็นเครื่องมือสำคัญในการลิด戎กิ่งก้านสาขาของระบอบประชาธิปไตยในยุโรปตะวันออกจนระบบหนึ้นไม่สามารถจะตั้งมั่นอยู่ได้

เมื่อคอมมิวนิสต์มีอำนาจมั่นคงขึ้นแล้ว จึงจะมีการดำเนินการขั้นตอนต่อไปของ การครอบครองอำนาจรัฐ คือ การขัดแย้งและการเมืองและกลุ่มการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นตรงกันข้ามกับคอมมิวนิสต์ อาศัยอำนาจในกระทรวงสำคัญที่คอมมิวนิสต์เข้าควบคุมไว้แล้วคือ กระทรวงมหาดไทย กذاใหม่ เป็นต้น คอมมิวนิสต์เป็นแกนนำในการทุจริตการเลือกตั้งมิให้ฝ่ายตรงข้ามกับตนได้รับเลือกตั้ง ในขั้นตอนนี้ คอมมิวนิสต์เริ่มจะคืบคลานเข้าควบคุมอำนาจรัฐหลัก เพราะฉะนั้น รุสเซียได้กลั่นกรองคัดเลือกคอมมิวนิสต์เฉพาะผู้ที่นิยมรุสเซีย เท่านั้นให้มีอำนาจและบทบาทสำคัญในพรรคคอมมิวนิสต์ ส่วนคอมมิวนิสต์ที่รักชาติและไม่นิยมรุสเซียถูกกำจัดขาดด้วยอาวุธ ทั้งนี้ รวมทั้งกลุ่มผู้รักชาติตัวยิ่ง เพราะในขั้นตอนนี้ รุสเซีย จะเปิดโอกาสให้เฉพาะคอมมิวนิสต์ผู้นิยมรุสเซียเท่านั้น

รัฐบาลผสมในขั้นตอนที่สองของการครอบครองอำนาจรัฐมีลักษณะเป็นรัฐบาล จอมปลอม ('bogus') เป็นรัฐบาลผสมแต่ในนามเท่านั้น พรรครคอมมิวนิสต์ที่มีผู้นำชั้นหัวกะที คือผู้ปกครองประเทศ ฝ่ายค้านได้แก่ บรรดาพรรครการเมืองและกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ร่วมกับคอมมิวนิสต์มาก่อน ตั้งแต่ ค.ศ. 1948 พรรครการเมืองของชาวไร่ชาวนาที่เรียกว่า พรรครสีน้ำเงิน (Peasant parties) ถูกทำลายจนสิ้นพลัง พรรครการเมืองของกลุ่มสังคมนิยมล้วนถูกแยก สลาย พรรครการเมืองของกลุ่มสังคมนิยมบางส่วนยังคงเข้าร่วมรัฐบาลที่มีคอมมิวนิสต์เป็นแกนนำ เป็นการสร้างแนวร่วมของกรรมกรผู้ใช้แรงงาน (Labor Front) แต่เพียงผิวเปลือกนอกเท่านั้น ท้ายสุด เมื่อคอมมิวนิสต์มีอำนาจแล้ว จึงดำเนินการปฏิวัติเปลี่ยนประเทศนั้น ๆ เป็นคอมมิวนิสต์ด้วยวิธีการก่อรัฐประหาร หรือโดยวิธีการทุจริตการเลือกตั้งให้คอมมิวนิสต์ ได้คะแนนเสียงข้างมากในการจัดตั้งรัฐบาล การเลือกตั้งในขั้นตอนนี้ รัฐบาลเป็นผู้กำหนดตัวผู้สมัครให้ประชาชนเลือกตั้งเป็นผู้แทน และควบคุมทุกกลไกอำนาจรัฐและสังคมให้อยู่ในอำนาจของรัฐบาล การปกครองนั้นแต่ ค.ศ. 1948 เป็นการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ที่มี

ลักษณะเด็จการเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Rule) โดยพระคยาเพียงพระคยาเดียวคือ พระคยาคอมมิวนิสต์ โกรกสร้างการเมืองการปกครองแบบอย่างของรัสเซีย คอมมิวนิสต์ได้อ้างว่า ยูโรปตะวันออกภายใต้การปกครองใหม่นี้ คือ ดินแดนแห่งการปฏิวัติที่จะปราบภัยเป็นจริงในท้ายสุด (Zone of eventual Revolution)²⁵ ภายใต้การนำของคอมมิวนิสต์พื้นเมืองที่ได้รับความสนับสนุนและความชุมครองจากสหายร่วมอุดมการณ์ผู้เป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ คือ รัสเซีย

โปแลนด์ เซโกสโลวะเกีย และยูโกสลาเวีย คือสามประเทศที่มีความหมายสำคัญ ต่อยูโรปมา ก่อนในวงการเมืองโลกยูโรป แต่ใน ค.ศ. 1948 ทั้งสามประเทศได้กล้ายเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ตามกระบวนการการดังกล่าว

โปแลนด์ คือ เป้าหมายหลักของนโยบายรัสเซียที่มีต่อยูโรปตะวันออก โปแลนด์มีบทบาทสำคัญในการที่จะทำให้รัสเซียสามารถก้าวเข้าไปในภูมิภาคนี้ได้ แต่โปแลนด์ก็มิได้เปิดหนทางเช่นนั้นแก่รัสเซีย ในอดีตที่ผ่านมา โปแลนด์มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยากจะลืมได้คือ รัสเซียมีบทบาทสำคัญในการแบ่งโปแลนด์ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และรัสเซียได้เข้าครอบครองทั้งประเทศภายหลังการปราบจักรพรรดินโปแลนด์ ขบวนการกู้เอกราชของชาโปแลนด์มีความหลังอันขมข้นกับรัสเซียมาก รัสเซียปราบปรามปราบขวนการอย่างรุนแรง เด็ดขาด ก่อเกิดความรุ้งสีที่เกลียดชังรัสเซีย ทว่าหาดกล้วนในพลานุภาพของรัสเซียนมาโดยตลอด เมื่อначีเข้ายึดครองโปแลนด์ตั้งแต่เดือนตุลาคม ใน ค.ศ. 1939 ความเกลียดชังและเกรงกลัวนาซีสมผسانกับความเกลียดกลัวรัสเซีย ทำให้โปแลนด์ไม่นิยมประเทศเพื่อนบ้านของตนไม่ว่าจะเป็นเยอรมันหรือรัสเซีย ขบวนการกู้ชาติได้ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นที่กรุงลอนดอน

เมื่อรัสเซียเริ่มรุกรานภายหลังการขบวนนาซีออกจากรัสเซียได้แล้ว รัสเซียก็ปรับแนวพรมแดนตะวันตกของตนใหม่ ทว่าการคิดจะขยายพรมแดนกลืนกินดินแดนโปแลนด์ตะวันออก และให้โปแลนด์ข่ายพรมแดนตะวันตกด้วยแม่น้ำโอดอร์และแม่น้ำนีส การปรับพรมแดนใหม่นี้ จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากมหาพันธมิตรก่อน ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1942 นายวินสตัน เชอร์ชิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ได้เสนอว่า พร้อมจะรับรองแนวพรมแดนรัสเซียของปี ค.ศ. 1941 แต่สหราชอาณาจักรยังไม่ได้รับการยุ่งยากก็ได้มีประกาศนี้ได้จากการที่รัฐบาลพลัดถิ่นไม่ยอมรับรองการกำหนดพรมแดนใหม่ เยอรมันยื่มความหมายได้ว่า รัสเซียกับรัฐบาลพลัดถิ่นอาจจะหัน

²⁵ Brzezinski, p. 6.

หน้าเข้าหากันได้ เยอรมันจึงเปิดเผยแพร่เรื่องรุสเซียสังหารหมู่เข้าหน้าที่โปแลนด์ 10,000 คนที่ป่าแคทิน (Katyn) ใกล้เมืองสโมลเคนสก (Smolensk) ในเดือนกันยายน ก.ศ. 1939 ข่าวนี้ย่อมทำให้รัฐบาลพลัดถิ่นเกิดแคนรุสเซีย และเริ่กรองให้มีการสอนส่วนข้อเท็จจริง รุสเซียปฏิเสธข้อกล่าวหาแต่ก็มิได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรุสเซียกับรัฐบาลพลัดถิ่นเหมือนเดิมได้ อีกประการหนึ่ง รัฐบาลพลัดถิ่นนี้เอียงไปทางบรรดานา喊าจตะวันตก มีความรักชาติรุนแรงเห็นได้ชัดว่า ทั้งเกลียดทั้งกลัวรุสเซียและลัทธิคอมมิวนิสม์ โปแลนด์ภายใต้การปกครองของรัฐบาลพลัดถิ่นย่อมจะทำให้รุสเซียต้องระมัดระวังความมั่นคงทางพรอมแคนตะวันตกของตนตลอดเวลา ดังนั้น เมื่อไม่สามารถจะแสวงหาผลประโยชน์อันได้จากการรัฐบาลพลัดถิ่น รุสเซียก็ตัดสินใจตัดความสัมพันธ์เสีย เพื่อใช้เป็นข้ออ้างในการจัดตั้งกลุ่มโปแลนด์ใหม่ที่ต้องรักชาติ尼ยมรุสเซีย และนิยมลัทธิคอมมิวนิสม์ เรียกว่า กลุ่มสหภาพแห่งผู้รักชาติโปแลนด์ (Union of Polish Patriots)

รุสเซียดำเนินการทุกต่อไปที่จะให้มหาพันธมิตรกลุ่มนี้ขอบกรับพรอมแคนใหม่ของรุสเซียและโปแลนด์ นายวินสตัน เชอร์ชิล เสนอให้กำหนดพรอมแคนตามที่ลอร์ด เกอร์ชันเสนอ เมื่อ ก.ศ. 1919 (คูแพนท์ประกอบ) แต่สหรัฐอเมริกาไม่เห็นด้วย ณ ที่ประชุมที่เตหะราน ปัญหาโปแลนด์มีประเด็นให้พิจารณาถึงสองประเด็น คือปัญหาพรอมแคนและปัญหาการปกครองโปแลนด์ ผลของการประชุมคือ แม้จะไม่มีลายลักษณ์อักษร แต่โดยคำพูดสหรัฐอเมริกาและอังกฤษยอมรับการปรับพรอมแคนตามที่รุสเซียเสนอ สหรัฐอเมริกาและอังกฤษยังพยายามขอให้รัฐบาลพลัดถิ่นปรองดองกับรุสเซีย แต่ไม่สำเร็จ รุสเซียกล่าวหาว่า รัฐบาลนี้มิได้แสดงความเป็นมิตรต่อรุสเซีย และไม่สมควรให้มีสิทธิ์ของธรรมในการปกครองโปแลนด์ เมื่อพิจารณาเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า น่าจะเป็นคราวเคราะห์ประการหนึ่งของโปแลนด์เองที่รัฐบาลพลัดถิ่นไม่ยอมปรองดองกับรุสเซีย เปิดโอกาสให้กลุ่มโปแลนด์ของรุสเซียได้เข้าไปมีอำนาจแต่ฝ่ายเดียวในโปแลนด์ โอกาสที่รัฐบาลพลัดถิ่นจะได้ปกครองโปแลนด์ให้พ้นจากคอมมิวนิสต์จึงสิ้นสุดลง²⁶ แม้สหรัฐอเมริกาจะสนับสนุนรัฐบาลพลัดถิ่นเต็มที่ก็ตาม ในเดือนมกราคม ก.ศ. 1944 กองทัพแดงได้เข้าประเทศโปแลนด์พร้อมกลุ่มโปแลนด์ของรุสเซีย ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกู้ชาติโปแลนด์ (Polish Committee of National Liberation) ขึ้น ในเดือนกรกฎาคม ก.ศ. 1944 ต่อมากองทัพรุสเซียได้รุกคืบหน้าสู่กรุงวอร์ซอ เมื่อเจ้าประเทศตัวเมืองนั้น เป็นระยะเวลาที่กลุ่มชาวโปแลนด์ได้ลุกฮือขึ้นภายใต้การนำของกองทัพน้าน

²⁶ DePorte, p. 94

(Home Army) ที่ดำเนินการได้ดีนั่นเพื่อต่อต้านทหารนาซีตั้งแต่เดือนสิงหาคม สถาลินสั่งห้ามกองทัพแดงเข้าเมือง เมื่อทหารนาซีปราบชนชาวโปแลนด์ได้แล้วโดยมีผู้เสียชีวิตถึง 200,000 คน และกองทัพบ้านยอมแพ้แล้ว กองทัพแดงจึงรุกต่อไป เป็นการยึดมือพวงนาซีให้ปราบเหล่าผู้รักชาติก่อน เพื่อมิให้เป็นเสื่อชนนามแกร่งของคอมมิวนิสต์ในอนาคต

คณะกรรมการกู้ชาติได้ตั้งตนขึ้นเป็นรัฐบาลเฉพาะกาลในวันสืบปี ก.ศ. 1944 รัสเซียประกาศรับรองรัฐบาลชุดนี้ในวันที่ 5 มกราคม ก.ศ. 1945 การจัดตั้งรัฐบาลโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์แต่ฝ่ายเดียว โดยมิได้ปรึกษาหารือหรือขอความเห็นชอบจากมหาพันธมิตรก่อนเช่นนั้น ทำให้สหราชอาณาจักรไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งที่ถูกมองข้ามบทบาทความสำคัญไป²⁷ สหราชอาณาจักรกล่าวหาว่า โปแลนด์เปลี่ยนแปลงการปกครองโดยละเอียดข้อตกลงที่ยัลตาซึ่งรัสเซียได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ว่าจะจัดการเลือกตั้งทั่วไปในโปแลนด์และจะตั้งรัฐบาลผสมพร้อมกับคอมมิวนิสต์ กับกลุ่มอื่นโดยเฉพาะกลุ่มรัฐบาลพลัดถิ่น การสัญญาระบุไปแลนด์ให้แก่โลกคอมมิวนิสต์ครั้งนั้น ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับสหราชอาณาจักรเสื่อมทรามมากยิ่งขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะแก้สถานการณ์ยังพอมีหนทางเป็นไปได้ สหราชอาณาจักรได้ส่งผู้แทนไปเจรจาด้วยสตาลินในเดือนมิถุนายน โดยยอมให้คณะกรรมการกู้ชาติเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลใหม่ เป็นการประนีประนอมกัน แต่หนทางความอยู่รอดของโปแลนด์จากภัยคอมมิวนิสต์นั้นไม่平坦ๆ เพราะรัฐบาลเฉพาะกาลคือ รัฐบาลที่คอมมิวนิสต์ทรงพลังอำนาจเหนือกลุ่มอื่น ๆ หมด

ถ้าพิเคราะห์ให้ถ่องแท้ ก็น่าจะพอเข้าใจได้ว่า เหตุใดโปแลนด์จึงกลายเป็นรัฐคอมมิวนิสต์ในโปแลนด์ กลุ่มการเมืองระดับนำ (Political Elite) ไม่มีปรากฏ ทั้งนาซีและรัสเซียได้มาร่วมบางชนชั้นปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่มาของกลุ่มการเมืองระดับนำของโปแลนด์ตั้งแต่ในต้นสมัยสหภาพโซเวียตที่ 2 กองทัพโปแลนด์หรือกองทัพบ้านซึ่งเคยอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลพลัดถิ่นที่ลอนדוןนั้น กู้อุดหนาที่ปราบในเดือนสิงหาคม ก.ศ. 1944 เมื่อรัสเซียยึดครองโปแลนด์แล้ว คณะกรรมการกู้ชาติโปแลนด์ได้ปฏิบัติการกำจัดพวกลั่นนาททหารระดับสูงที่ไม่นิยมรัสเซียและลัทธิคอมมิวนิสม์ กองทัพตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกองมิวนิสต์ คณะกรรมการกู้ชาติได้เข้าควบคุมกลไกอำนาจจักรัสเซียได้หมด แต่ที่นับว่าสำคัญคือ อัจฉริยะทางการทุตของสถาลินมีส่วนทำให้โปแลนด์ตกเป็นคอมมิวนิสต์โดยความเห็นชอบอยู่ในท้องสหราชอาณาจักรและอังกฤษ²⁸ โปแลนด์ได้พัฒนาประเทศไปสู่ระบบสังคมนิยมโดยยอม

²⁷ DePorte, pp. 100-101

²⁸ Ulam, p. 378.

รับในหลักการดำรงคงอยู่ของเศรษฐกิจภาคเอกชน ภาคสาธารณรัฐ และภาคสหกรณ์ นับว่า เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่แตกต่างจากแบบบูรุสเชีย²⁹

ในการนี้ของยูโกสลาเวีย การปฏิวัติเป็นคอมมิวนิสต์มีได้อาศัยกองทัพรุสเซียโดย ตรง ก่อนประเทศ (Partisan movement) ผู้ชาติของยูโกสลาเวียภายใต้การนำของโจมพล็อชิพ บรอซ ตีโต (Josip Broz Tito) ได้เป็นแกนนำในการกู้ชาติจากการทัพเยอรมัน คอมมิวนิสต์ของ ยูโกสลาเวียมีอำนาจอิทธิพลในกลุ่กอาชญากรรุสระดับสูง รัฐบาลผสมในท้ายสุดจึงต้องสืบสุดลง และคอมมิวนิสต์ได้ครองครองทั้งประเทศโดยมีจอมพลตีโตเป็นผู้นำ การเลือกตั้งในเดือน พฤษภาคม ค.ศ. 1945 ยอมแสดงชัยชนะของคอมมิวนิสต์ จอมพลตีโตได้รับการฝึกอบรม จากมอสโกรามาก่อนและมีความผูกพันกับรุสเซียมาก รัฐบาลยูโกสลาเวียจึงให้ความร่วมมือ อย่างใกล้ชิดยิ่งแก่รุสเซีย แต่ทั้งนี้ ยูโกสลาเวียไม่ได้ต้องการที่จะเป็นรัฐบริหารสหบอยู่แทนเท่า สถาเดิน

ในปี 1945 กระบวนการเปลี่ยนผ่านยูโรปตะวันออกเป็นคอมมิวนิสต์ไม่สมบูรณ์ กรณีทุกประเทศตามเป้าหมาย ที่สำคัญคือ เชโกสโลวะเกียซึ่งมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่ก่อนข้างจะมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมพอควรในยุโรป ประธานาริบันดีเออดวาร์ด เบเนส (Eduard Beneš) และนายจัน มาซาริก (Jan Masaryk) รัฐมนตรีต่างประเทศได้ชี้อ้วว่าเป็นสัญลักษณ์ของความ เชื่อถือที่ว่า เชโกสโลวะเกียสามารถจะดำรงคงอยู่ร่วมกันโดยสันติได้กับทั้งโลกเสรีและโลกคอม มิวนิสต์ รัฐบาลได้ให้สิทธิเสรีภาพเต็มที่แก่ประชาชน คอมมิวนิสต์ไม่เป็นที่นิยมนักในประเทศ ใน การเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาลใหม่ใน ค.ศ. 1946 สถาเดินนับบังคับนายเบนส์ให้แต่งตั้งผู้นำ พรรครคอมมิวนิสต์ คือ นายคลีเมนต์ กอตวัลด์ (Klement Gottwald) เป็นนายกรัฐมนตรี ภายใต้ รัฐบาลนี้ ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีมากกว่าประเทศใด ๆ ในยุโรปตะวันออก เชโกสโลวะเกีย จึงไม่มีภาวะเงื่อนไขอันใดที่จะทำให้ต้องเป็นรัฐคอมมิวนิสต์โดยความสมัครใจดังเช่นประเทศ อื่นบางประเทศในยุโรปตะวันออก

แต่เมื่อความขัดแย้งระหว่างสองอภิมหาอำนาจทวีความรุนแรงขึ้นด้วยปัญหาเยอรมัน (ดังจะได้กล่าวต่อไป) เชโกสโลวะเกียย้อมมือทบทำสักัญ โดยลักษณะที่ตั้งที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ เชโกสโลวะเกียตั้งอยู่กึ่งกลางแนวล้อมด้วยประเทศต่าง ๆ คือ ทางตะวันตกมีพรหมแดน ประเซดเยอร์มนี ทางตอนเหนือชิดไปแลนด์ และทางตอนใต้ชิดออสเตรีย เชโกสโลวะเกีย จึงเป็นเสมือนปราการด้านแรกและเสมือน “หน้าต่าง” ของยุโรปตะวันออก ความเจริญและ ความมั่งคั่ง ตลอดจนความเป็นอิสรภาพเรื่องเชโกสโลวะเกีย ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นประจักษ์ก่อ

²⁹ Brzezinski, p. 14

เกิดการเปรียบเทียบกับสภาพความเป็นจริงในยุโรปตะวันออก เชโกสโลวاكีจึงถูกมองเป็นตัวอย่างที่ไม่พึงประสงค์สำหรับระบบรัฐบริหารของรัสเซีย เชโกสโลวاكีจะต้องเป็นแรงทั้งนี้ เมื่ออยู่ร่วมระบบเดียวกันแล้ว ความเจริญและความมั่งคั่งของเชโกสโลวاكีย่อมจะเอื้ออำนวยให้รัสเซียสามารถฟื้นฟูระบอบเศรษฐกิจตนเองและยุโรปตะวันออกได้โดยเบี่ยงบังเชโกสโลวاكี

ระหว่าง ก.ศ. 1945 ถึง ก.ศ. 1948 อิทธิพลคอมมิวนิสต์มีปรากฏผ่านกลไกอำนาจรัฐกือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสารนิเทศ กองทัพ ตำรวจ และกองกำลังกึ่งทหารของกรมกร แต่คอมมิวนิสต์มิได้เป็นที่นิยม การที่จะแปรเปลี่ยนประเทศไทยที่มีเอกราชและระบบของการปกครองที่ตั้งมั่นแล้วให้เป็นคอมมิวนิสต์ย่อมเป็นภารกิจลำบาก การที่จะห่วงใช้วิถีทางประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้งก็เป็นไปไม่ได้เช่นกัน เพราะคอมมิวนิสต์มิได้เป็นที่นิยม รุสเซียจึงต้องรอดอยู่จังหวะ ในระยะนั้น พากสังคมประชาธิปไตยไม่ยอมร่วมมือกับพวกคอมมิวนิสต์ และกลุ่มการเมืองกลุ่มต่าง ๆ เริ่มวิตกภัยคอมมิวนิสต์และเตรียมจะร้องขอให้สหราชูเมริการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของเชโกสโล伐เกีย รุสเซียเห็นเป็นโอกาส เหมาะสมส่วนการให้คอมมิวนิสต์เตรียมก่อการรัฐประหาร ในเดือนกุมภาพันธ์ ก.ศ. 1948 ได้เกิดวิกฤตในเชโกสโลวาเกีย ด้วยเหตุที่ฝูงชนเดินขบวนประท้วงไม่เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาลที่จะเรียกเกณฑ์เข้าหน้าที่บุคคลการตำรวจนายพรคคอมมิวนิสต์ได้ควบคุมกองกำลังตำรวจอีกในอำนาจ และกองทัพรุสเซียได้ย้ายตรามาประชิดพรหมแดนซึ่งมุ่งปะรานาเชินดีเบนส์ต้องยอมจำนนและขอร้องให้นายกอตวัลด์เป็นประธานาธิบดีแทนในวันที่ 6 มิถุนายน รัฐบาลคอมมิวนิสต์จึงได้ปักกรองประเทศไทย การบึบบังคับเชโกสโลวาเกียให้เป็นคอมมิวนิสต์เช่นนั้นมิได้เป็นการง่ายดายเลย เพราะสถาบันเอียงต้องเสียงต่อการที่ฝ่ายสหราชูเมริการอาจยึนมือเข้ามาช่วยตามทฤษฎีทรูแมน (Truman Doctrine) ซึ่งได้ประกาศช่วยเหลือประเทศที่ต้องการปักป้องระบบอนประชาธิปไตย บันทึกของนายนิกิตา เอส ครุสเชฟ (Nikita S. Khrushchev) เองก็ได้กล่าวไว้ว่า ในครั้งนั้น สถาบันวิตกมากว่า สหราชูเมริการอาจแทรกแซงทางทหารเข้าช่วยเชโกสโลวาเกีย³⁰ อย่างไรก็ตาม การที่เชโกสโลวาเกียกล้ายเป็นคอมมิวนิสต์ย่อมเป็นการปิดจากม่านเหล็กโลกคอมมิวนิสต์อย่างสมบูรณ์แบบ ยกเว้นฟินแลนด์ และกรีซตามเป้าหมายเดิม เพราะฝ่ายสหราชูเมริการเองได้ปักป้องไว้ให้พื้นเงื่อนมีอิสระเซีย ถูกทั่งรุสเซียเองไว้ชิวิตฟินแลนด์ เพราะหวังให้สวีเดนตั้งตนเป็นกลางให้ตัดอดไม่เออนเอียงสู่ฝ่ายสหราชูเมริการ และต้องการจะมีไฟฟ้าอยู่ในประเทศวันตกมีปฏิกริยาตอบโต้รุนแรง

³⁰ Nikita S Khrushchev. Khrushchev Remembers, translated by Strobe Talbott (London: Sphere Books Limited, 1971), p 327.

เมื่อยุโรปตะวันออกเป็นคอมมิวนิสต์แล้ว รัสเซียมีความสัมพันธ์ในลักษณะใดกับยุโรปตะวันออก งานเป็นเหตุให้เกิดการเรียกรัสเซียล่า�ั่นว่า รัฐบริวาร (Satellite States)

2. ระบบรัฐบริวาร (Satellite System)

กระบวนการปฏิวัติยุโรปตะวันออกให้เป็นคอมมิวนิสต์ระหว่าง ก.ศ. 1945 ถึง ก.ศ. 1948 อาจจะนับได้ว่า เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในลักษณะปฏิวัติ การพัฒนาไปสู่เป้าหมายคือ สังคมในระบอบสังคมนิยมเป็นความฝันอันสูงสุดตามอุดมการณ์ สถาลินได้กำหนดแบบอย่างการพัฒนาต้องเป็นแบบรัสเซียหรือแบบสถาลินนี้เอง เอกภาพความเป็นปึกแผ่นย่อมเกิดจากการที่อยู่ในสังคมแบบเดียวกัน และมีความสมัครสามัคคีเป็นหนึ่งเดียว กัน เอกภาพเช่นนี้จักเกิดขึ้นได้เมื่อทุกประเทศในระบบมีความสัมพันธ์ที่ดีและแน่นแฟ้น หลักการนี้เป็นที่ยอมรับในโลกคอมมิวนิสต์ แต่โดยเนื้อแท้แล้ว หลักการนั้นเป็นเพียงเครื่องมือชินายให้เหตุผลความถูกต้องของชบธรรมสำหรับรัสเซียที่จะสร้างระบบคอมมิวนิสต์ ที่มีเอกภาพ มีอุดมการณ์เดียวกัน และอยู่ภายใต้การนำของรัสเซีย รัสเซียคือแกนกลางหรือศูนย์กลางแห่งโลกคอมมิวนิสต์ รัสเซียคือปีตุภูมิบ่อเกิดแห่งลัทธิคอมมิวนิسم ความสำเร็จในการปฏิวัติรัสเซียคือแบบอย่างสำหรับการปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ ความเป็นเจ้าดัทช์ และเป็นที่มาแห่งการปฏิวัติต้นแบบ คือเหตุผลที่จะทำให้รัสเซียได้รับการยกย่องและยอมรับให้เป็นเจ้าดัทช์ผู้มีสิทธิ์แต่ผู้เดียวในการตีความหมายลัทธิและเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ รัสเซียคือผู้ซึ่งเน้นแนวทางแก่บุนการคอมมิวนิสต์ทุกหนแห่งให้ปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ ตามครรลองแบบอย่างของรัสเซีย

เพื่อเอกภาพแห่งลัทธิและเอกภาพของโลกคอมมิวนิสต์ รัฐบริวารจะต้องมีความสัมพันธ์อันแน่นกับรัสเซีย แต่ถ้าชินายโดยความเป็นจริงแล้ว มันมีความหมายหลักประการเดียวคือ เพื่อความเป็นใหญ่ในโลกคอมมิวนิสต์หรือในจักรวรดิ รัสเซียต้องกำหนดความสัมพันธ์กับรัฐบริวารให้ใกล้ชิดมิให้ออกจากห่างนั่นเอง การอ้างอุดมการณ์จึงเป็นเพียงการฉาบผิวเปลือกของความสัมพันธ์ให้ดูมีหลักการและเหตุผลเป็นที่ยอมรับเท่านั้น

ด้วยความที่สถาลินเป็นนักการเมืองที่ Jen Jack Goody ทางการเมือง สถาลินได้วางรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบริวารกับรัสเซียโดยคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดทางการเมืองเป็นหลัก สถาลินถือว่า โครงสร้างสูงสุด (Superstructure) คือโครงสร้างทางการเมืองที่ต้องมีพื้นฐานเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม โลกคอมมิวนิสต์จะมีความหมายยิ่งใหญ่ได้ ก็เฉพาะเมื่อได้รับการเสริมพลังด้วยการปฏิวัติเท่านั้น พลังปฏิวัตินี้จะเสริมให้ระบบการปกครองแข็งแกร่งในการสร้างระบอบสังคมนิยม ทุกรัฐบริวารต้องยอมรับว่า เพื่ออุดมการณ์

สูงสุด ผลประโยชน์ของรัฐเชี่ยมความสำคัญลำดับแรก ปราศจากการต่อແண່ใจ ๆ ในข้อนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐคอมมิวนิสต์ต้องอยู่บนพื้นฐานเบื้องต้นของการเมือง และผลประโยชน์ของรัฐเชี่ยม เป็นความสัมพันธ์ที่มีการริเริ่มและการทดลองให้เป็นเบื้องต้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (Interstate System) มีสองระดับคือ ระดับทางการ และระดับที่ไม่เป็นทางการ³¹

2.1 ระดับทางการ คือ ความสัมพันธ์ระดับประเทศ มีการทูตต่อกันและมีข้อตกลงประเกตต่าง ๆ เป็นเครื่องผูกมัดความสัมพันธ์ต่อ กัน ข้อตกลงประเกตสนธิสัญญา มีลักษณะเป็นสนธิสัญญาทวิภาคี (Bilateral basis) ไม่มีสนธิสัญญาที่มีคู่สัญญาหลายฝ่าย สนธิสัญญาที่รัสเซียทำกับรัฐบริวารจะมีลักษณะเหมือนกันหมด คือ เกี่ยวข้องกับมิตรภาพ ความร่วมมือ ความช่วยเหลือต่อ กัน และความเป็นพันธมิตรต่อ ด้านภัยเบอรมนีเป็นหลัก สนธิสัญญาประเกตนี้มีข้อห้ามหลายประการเหมือนกันคือ ห้ามคู่ภาคีมีความสัมพันธ์ถึงขั้นรวมกลุ่มร่วมเหล่า (Coalition) กันเองในหมู่รัฐบริวาร หรือกับประเทศอื่นใดนอกระบบรัฐบริวารเพื่อต่อต้านคู่ภาคีอีกฝ่าย สนธิสัญญาระบุคู่ภาคีจะปักป้องสันติภาพ ต่อ ด้านแผนที่มีลักษณะก้าวร้าวที่คิดจะให้เบอรมนีสร้างกำลังรบ หรือคิดจะสร้างพันธมิตร สนธิสัญญาระบุการເກເປຣອຣາຊ อำนาจอธิปไตย ไม่มีการแทรกแซงกิจการภายใน และมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างเสมอภาค และท้ายสุด สนธิสัญญาระบุความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ มีข้อนำสังเกตว่า สนธิสัญญาประเกตทวิภาคีนี้ ไม่มีฉบับนิดเดียวถึงทบทวนรัสเซียในฐานะผู้นำ และบทบาทรัสเซียในการแทรกแซงกิจการภายในรัฐบริวาร การที่ไม่ระบุเห็นนี้แสดงว่า คู่ภาคีมีได้ยอมรับบทบาทนั้นหรือ? ข้อนี้ไม่แจ้งชัดในเจตนาณ์ของคู่ภาคี ฝ่ายเดียวต้องการหลีกเลี่ยงไม่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ความสูงเด่นเหนือรัฐบริวารของรัสเซียจึงขาดพื้นฐานทางการรองรับ มีแต่พื้นฐานทางอุดมการณ์เท่านั้น

2.2 ระดับไม่เป็นทางการ เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใช้วิธีการต่าง ๆ นานาปกรณ์ เป็นการส่วนตัว ที่สำคัญได้แก่—

2.2.1 สถาalin โดยตัวบุคคลแล้ว สถาalinสามารถใช้ตนเองเป็นเครื่องมือไม่เป็นทางการในการมีความสัมพันธ์ในลักษณะความคุม สอดส่องดูแลรัฐบริวารได้ สถาalin มีบุคลิกภาพเป็นคนที่มีอำนาจอยู่ในตัวมากพอที่จะทำให้รัฐบริวารครั่นคfram เมื่อเข้าใกล้ หาดกลัวเมื่อออยู่ห่างไกล แม้ห่างตาก็ห่างใจแต่ก็ทำให้รัฐบริวารรู้สึกเหมือนสถาalin เป็นญาติตามพฤติกรรมตนตลอดเวลา ผู้นำรัฐบริวารทึ่งเกลียด ทั้งกลัว และหึงชั่นชุมนับถือสถาalin สถาalin

³¹ ดูรายละเอียดใน Brzezinski., pp. 108-129

กือสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์พิเศษระหว่างรัสเซียกับรัฐบริหาร และสัญลักษณ์ของผู้ประสบความสำเร็จในการปฏิวัติ สตาลินอ้างตนเองเป็นผู้สร้างลัทธิสังคมนิยมให้มีรากฐานอันมั่นคง สตาลิน โดยตัวบุคคลแล้ว จึงก่อเกิดผลทั้งดีและร้ายสืกานันปการแก่ผู้นำรัฐบริหาร บรรดาผู้นำรัฐบริหารล้วนพยายามอยู่เบนเท่าสตาลิน ขอมเป็นรัฐบริหารกึ่งพระสตาลินเป็นปัจจัยสำคัญ ความเหี้ยมโหด ความชาญฉลาดในการตีเต้าสู่ตำแหน่งแห่งทางการเมืองและความเนื่นอัจฉริยะเชิงการทูต³² เหล่านี้ล้วนเป็นคุณสมบัติของสตาลินที่ให้ทั้งคุณและโทษแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเขาในทางใดทางหนึ่งเสมอ แม้แต่ศัตรุคู่แข่งที่เคยแคนว่าตามเขามาไม่ทันในเด็กอุบัติ ก็ยังยอมรับว่าเขาร่วมอัจฉริยะทางการทูตอย่างหาตัวจับได้ยาก ดังเช่น เชอร์ชิต และนายพลเดอโกล (Charles De Gaulle) ซึ่งล้วนมีประสบการณ์ต้องเกี่ยวข้องกับสตาลินนาน ก็อดมได้ที่จะยอมรับในความเป็นอัจฉริยะทางการทูตของสตาลิน³³

ด้วยความที่ทรงกลัวกันมาเป็นการส่วนตัว ทำให้บรรดาผู้นำรัฐบริหารเพียรพยายาม เอาใจและอ่อนในสตาลิน ปฏิบัติตนให้เป็นที่พอใจของสตาลิน นโยบายหรือการกระทำต่างๆ ในการปกครองประเทศ เป็นนโยบายและการกระทำที่ผู้นำรัฐบริหารพยายามทำโดยคาดเอว่า จักเป็นที่พอใจของสตาลิน ทั้งๆ ที่สตาลินอาจจะมีได้มีดำริหรือสั่งการให้กระทำ

สตาลินเป็นผู้ที่ให้คุณและให้โทษแก่ผู้นำรัฐบริหาร ตำแหน่งผู้นำระดับสูงในพรรค และรัฐบาลล้วนมาจากการที่สตาลินเป็นผู้แต่งตั้งโดยตรง หรือโยกข้ายกเปลี่ยนแปลง บรรดาผู้นำรัฐบริหารจึงไม่เคยรู้สึกว่ามีความมั่นคงในตำแหน่ง จำเป็นต้องเพียรพยายามทำต่อสตาลิน วันใดสตาลินเพียงแต่ไม่สนับสนุนการกระทำอันใด ผู้นำผู้นั้นย้อมถือเป็นวันหมดอำนาจ ผู้นำรัฐบริหารจึงต้องจับตาดูสตาลินทุกย่างก้าวว่าจะคิดจะทำอะไร เพื่อจะได้ประพฤติตนให้ถูกต้อง บรรดาผู้นำรัฐบริหารล้วนยกย่องสตาลินและรัสเซียเป็นผู้นำและเป็นเจ้าลัทธิ ทุกคนคิดไปในแนวเดียวกันกับรัสเซีย ผู้ใดคิดนอกลุյนออกทางย่อมประสารวันจุดจบของความก้าวหน้า ในหน้าที่การงาน ประเทศใดคิดนอกกรอบอย่างจะอยู่ในสังคมคอมมิวนิสต์ได้ โดยตัวบุคคลแล้ว สตาลิน จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมบรรดารัฐบริหารที่ได้ผลดียิ่งนัก

2.2.2 การควบคุมตนเองอย่างเป็นอิสระ (Autonomous control) รัสเซียสามารถใช้กรรมวิธีนี้อย่างได้ผลยิ่ง เพราะรัฐบริหารล้วนนับถือทรงกลัวสตาลิน ความเป็นสตาลินทรงอิทธิพลพอที่จะทำให้รัฐบริหารควบคุมตนเองได้ โดยไม่ต้องมีรัสเซียบังคับควบคุมโดยตรง แม้เพียงคำพูดเปรยๆ หรือแสดงทีท่าให้ปรากฏ หรือทความในหน้าหนังสือพิมพ์ปรา芳ดา

³²Pipes, p. 287.

³³Ulam, pp 351-52

(Pravda) นี้เพียงพอที่จะทำให้รัฐบริหารรีบปฏิบัติตนให้เป็นที่ปรับเปลี่ยนศักดิ์สิทธิ์ของรัสเซีย การกระทำบางครั้ง แม้รัสเซียนมิได้สั่งหรือขอร้องให้ปฏิบัติ รัฐบริหารเป็นฝ่ายปฏิบัติเองด้วยความเต็มใจ เพราะคาดหมายว่าเป็นการกระทำที่รัสเซียประسังค์และปฏิบัติการเรื่องอิสระด้วยตนเองเพื่อความพอดีของรัสเซีย รัฐบริหารจะประกาศองค์กรองประเทสโดยคำนึงถึงความชอบที่ไม่ชอบแต่เมืองของรัสเซียเป็นหลัก รัสเซียเมื่อจำเป็นต้องควบคุมโดยออกคำสั่งหรือบัญชาแก่ศักดิ์แต่อย่างใด ความเป็นสตอลินมิอำนวยเพียงพอที่จะควบคุมรัฐบริหารได้ดีอยู่แล้ว นอกราชการควบคุมรัฐบริหารในระดับสูงแล้ว ความเป็นสตอลินยังมีอิทธิพลแฝงครอบคลุมถึงประชาชนทั่วไปด้วยเดลิเวอรี่ต่อไปนี้.-

2.2.2.1 การปลูกฝังจิตสำนึกที่ผูกพันเป็นพันธุกรรมต่อรุสเซีย การศึกษาทุกระดับของรัฐบูรพาและภาระและการเผยแพร่วัฒนธรรมรัสเซียล้วนเป็นส่วนสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้ผูกพันเป็นพันธุกรรมต่อรุสเซีย ให้ถือว่ารุสเซีย คือปีตุภูมิของลัทธิสังคมนิยม รุสเซียเป็นเจ้าลัทธิและเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้นแล้ว การปลูกฝังจิตสำนึกยังสามารถกระทำได้โดยสื่อของระบบสื่อสารมวลชนให้ประชาชนทั่วไปเกิดจิตสำนึกผูกพันต่อรุสเซีย มีทัศนคติที่ดีต่อรุสเซียและนิยมรุสเซีย

2.2.2.2 การເຫດຖານບູນສາຕາລິນວ່າເປັນບູ້ຂະໜຸກຄົມປະເທດສາຕາລິນ ກົດເຈົ້າລັດທີແລະເຈົ້າໂຄກຄົມມົວນິສົຕ໌ ສາຕາລິນ ກົດຜູ້ເສຍສະເໜີໂຄກຄົມມົວນິສົຕ໌ ສາຕາລິນ ກົດຜູ້ຂູບຂື້ວິຫຼຸງໂປະວັນອອກໃຫ້ຮອດພັນຈາກກັບນາ້ຳ ສາຕາລິນ ກົດຜູ້ປະສົບຄວາມສໍາເລັດໃນການປ່ຽນແປງສະເໜີສົຕ໌ ສົດໃຫຍ່ ສາຕາລິນ ກົດຜູ້ສ້າງສາຕາມບັນຫຼັກຂອງປະເທດ ທີ່ສໍາຄັນກົດສາຕາມບັນການເນື້ອກປົກກອງ ແນບອໍານຸ່ງຂອງສາຕາລິນທຸກດ້ານກົດແນບອໍານຸ່ງທີ່ທຸກຮູບວິວາແລະໝາຍຫຼຸງໂປະວັນອອກພຶ້ງເຈົ້າຢອຍຕາມ ຕາມອາຄາຣສາຕານທີ່ຮ້ານຄ້າ ສາຕານທີ່ຮ້າຍກາຣແລະອາຄາຣນ້າເຮືອນ ຕລອດຈົນສາຕານທີ່ສໍາຮັບຮັບ ດັນນໜ້າທາງ ສາຕານີ່ຄົວໄຟ ສາມານບັນ ເປັນຕົ້ນ ລ້ານນີ້ກັບໂປສເຕັກທີ່ກົດເຈົ້າສາຕາລິນນາດຕ່າງໆ ຕິດຕັ້ງ ແລະມີມູນປັ້ນສາຕາລິນແນບຕ່າງໆ ຕັ້ງອູ່ຫ້ໄປໜ້າສາຕາລິນເປັນໜ້າຂອງສරັພສິ່ງສາຫະລະໃນສັກນົມ ກາຣ່ານຸ່ມສາມາກນຸ່ມທຸກປະເທດຂອງໝາຍຫຼຸງໂປະວັນອອກລ້ານແສດງຄວາມນີ້ຢືນສາຕາລິນແລະສົດຕິສາຕາລິນອໍານຸ່ງສັງສົດ

ความเป็นสถาเดิน กือ เกร็องผูกมัดความสัมพันธ์อันใกล้ชิดขึ้นระหว่างรุสเซียกับรัฐบริวาร

2.2.3 การควบคุมทางการเมือง รัสเซียสามารถควบคุมการเมืองของยูโรปตะวันออกได้โดยผ่านวิธีการต่อไปนี้.-

2.2.3.1 การปรึกษาหารือ เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเชียกับรัฐบริวาร หรือเมื่อเกิดปัญหาได้ในรัฐบริวาร ที่อาจกระทบกระเทือนผลประโยชน์

โดยหนึ่งของรุสเซีย สตาลินจะเรียกตัวคณะผู้นำรัฐบาลระดับสูงไปพบสตาลินเป็นการส่วนตัวเพื่อปรึกษาหารือกัน แต่โดยความเป็นจริงแล้ว เป็นการพบสตาลินเพื่อรับฟังคำสั่ง คำแนะนำ คำเตือนหรือคำชี้ อย่างได้อย่างหนึ่ง อนั้น แม้สตาลินจะให้ผู้นำรัฐบูริวารเข้าพบและมีผู้นำรัฐบูริวารอื่น ๆ ร่วมด้วย แต่สตาลินจะให้พบทนทีละคนหรือทีละคน และจะอ้างว่า ผู้นำอื่น ๆ เห็นชอบด้วยกับรุสเซียแล้วว่าจะให้รัฐนั้น ๆ ปฏิบัติตาม สตาลินไม่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายพบเพื่อประชุมร่วมกันกับสตาลิน เพื่อป้องกันการรวมตัวกันสร้างแรงกดดันต่อสตาลินในการกำหนดวินิจฉัยสั่งการ และป้องกันไม่ให้รัฐบูริวารมีสิทธิร่วมการกำหนดวินิจฉัยสั่งการด้วย

2.2.3.2 บทบาทของเอกอัครราชทูตรุสเซียประจำรัฐบูริวาร ทูตุรุสเซีย มีหน้าที่อื่นที่สำคัญกว่าหน้าที่ทูตทั่วไป คือ การควบคุม กำกับดูแลรัฐบูริวารและรายงานสถานการณ์รอบด้านอย่างสม่ำเสมอต่อรุสเซีย เมื่อเกิดสถานการณ์ร้ายแรงขึ้น ทูตมีอำนาจหน้าที่สั่งการคณะผู้นำระดับสูงของรัฐบูริวาร เป็นการแทรกแซงกิจการภายในรัฐนั้น ๆ โดยตรง แม้จะถึงการอยู่เบื้องหลังการแย่งชิงอำนาจในแวดวงผู้นำของรัฐบูริวารนั้น ในกรณีที่ไม่มีการเรียกตัวไปพบสตาลินเพื่อปรึกษาหารือ ทูต คือผู้ถ่ายทอดคำสั่งสตาลินมาให้คณะผู้นำของรัฐบูริวารเพื่อให้แก่ไปปัญหาสถานการณ์ อาจจะกล่าวได้ว่า ทูต คือผู้ที่ “เป็นหูเป็นตา” ให้แก่รุสเซีย

2.2.3.3 ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระดับพระรัฐ รุสเซียมีอำนาจหน้าที่ในการแต่งตั้งโยกย้ายถอดถอนคณะผู้นำพระรัฐ ผู้ดํารงตำแหน่งระดับสูงต้องเป็นบุคคลที่รุสเซียไว้วางใจแล้วเท่านั้นคือ เป็นผู้ที่ทรงรักภักดีต่อรุสเซีย หรือเป็นผู้ที่เคยทำงานใกล้ชิดกับรุสเซียมาก่อน ข้าราชการรุสเซียระดับสูงดํารงตำแหน่งสูงในวงราชการและพระรัฐของรัฐบูริวาร เมื่อเกิดเหตุอันใดขึ้น ผู้นำพระรัฐระดับสูงของรุสเซียจะไปเยือนเพื่อกำกับดูและการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ เมื่อรุสเซียมีการเปลี่ยนนโยบายอันใดที่เกี่ยวข้องกับรัฐบูริวาร ก็ถ่ายทอดคำอธิบายผ่านทูตหรือให้ผู้นำระดับสูงของตนเป็นผู้ไปเยือนรัฐนั้น ๆ เพื่อชี้แจงนโยบาย

2.2.3.4 การแทรกซึมกลไกอำนวยการรัฐ รุสเซียเข้าควบคุมกลไกอำนวยการรัฐระดับสูง โดยเฉพาะประเภทที่เป็นเครื่องมือสำคัญทางการเมือง คือ กระทรวงกลาโหม มหาดไทย การศึกษา สารนิเทศ กองทัพ ตำรวจ กองกำลังในรูปแบบอื่น ๆ รุสเซียจะเข้าควบคุมโดยผ่านการแต่งตั้งข้าราชการรุสเซียหรือชาวรุสเซียให้ดํารงตำแหน่งระดับสูงของกลไกอำนวยการรัฐนั้น ๆ หรือโดยการมีที่ปรึกษารุสเซียควบคุมและกำกับดูแล ทุกกลไกอำนวยการเช่นกัน ต่อประสานงานกับรุสเซีย กลไกควบคุมที่สำคัญหนึ่งคือ ตำรวจลับ โครงสร้างตำรวจลับเน้นการปกคล้องตนเองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อรัฐบูริวารประเทศตน แต่ขึ้นต่อรุสเซีย แม้แต่กองทัพของรัฐบูริวารเอง รุสเซียก็ไม่มีนโยบายส่งเสริมการสร้างกำลังรบให้แก่รัฐบูริวาร หลังสกอรมโลกครั้งที่ 2 กองทัพส่วนใหญ่ถูกยึดและถูกกำลังพล หรืออ่อนแอดลง กองทัพไม่มีงบประมาณที่จะพัฒนา

กองทัพให้หันสมัย รัสเซียได้กำจัดนายทหารระดับสูงที่ไม่นิยมรัสเซียและเป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ออกจากกองทัพ ตำแหน่งระดับสูงในกองทัพและตำรวจล้วนเต็มไปด้วยบุคคลที่นิยมรัสเซียหรือเป็นชาวรัสเซียโดยตรง เช่น ผู้บัญชาการทหารของกองทัพโปแลนด์เป็นชาวรัสเซีย คือ จอมพลคอนสแตนติน โรมอสโซฟสกี (Konstantin Rokossovsky) ผู้เป็นสมาชิกของคณะผู้นั่งริหารสูงสุด (Politburo) ของโปแลนด์ด้วย เป็นต้น ภายหลัง ค.ศ. 1948 รัสเซียขับขล่มให้พัฒนาการของทัพแต่ต้องเป็นการพัฒนาแบบรัสเซียเท่านั้น

2.2.3.5 การห้ามพระคุณมิวนิสต์ในรัฐบริหารมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดต่อกัน การสมาคมกันทุกด้านต้องอยู่ในสายตาของรัสเซีย และรัสเซียได้ข้าหลักการผู้นำรวมศูนย์ (Central Leadership) คือ รวมศูนย์อยู่ที่รัสเซียเท่านั้น และมีความสัมพันธ์กันได้แบบทวิภาคี (Bilateral) ตัวต่อตัว พระคุณต่อพระคุณ แต่ห้ามการมีความสัมพันธ์แบบรวมกลุ่ม ด้วยวิธีนี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับรัฐบริหารและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบริหารด้วยกันเองเป็นแบบทวิภาคี ทุกรัฐทุกพระคุณอยู่ในภาวะโดดเดี่ยว ต้องพึ่งรัสเซียเพื่อความอยู่รอดของรัฐและของพระคุณ ตลอดจนความอยู่รอดของตัวบุคคลเองคือ คณะผู้นำ รัสเซีย คือผู้ที่จะครอบงำทุกรัฐบริหาร

การควบคุมทางการเมืองต่อรัฐบริหารดังกล่าว รัสเซียอ้างว่า เป็นความจำเป็นเพื่อเอกสารภาพและความมั่นคงของโลกคอมมิวนิสต์ แต่โดยเนื้อแท้แล้ว เป็นการควบคุมเพื่ออำนาจและความมั่นคงปลดอภัยของรัสเซียเองมากกว่า

2.2.4 การควบคุมทางเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจของแต่ละรัฐต้องเข้าร่วมระบบเศรษฐกิจของกลุ่mrัฐบริหาร (Economic Bloc) คือ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อประโยชน์สุขของโลกคอมมิวนิสต์ โดยส่วนรวม แต่โดยเนื้อแท้แล้ว เพื่อประโยชน์สุขของรัสเซียเองมากกว่า ความสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบทวิภาคี และการอยู่ใต้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกโดยตรง (Autarky) ในระยะแรกรัสเซียได้อาเปรียนระบบเศรษฐกิจของรัฐบริหารในด้านต่อไปนี้.-

2.2.4.1 การเรียกค่าปฏิกรณ์ลงสามารถจากรัฐบริหารที่เคยเป็นฝ่ายอักษะ คือ ยังการี รูเมเนีย บัลแกเรียและเยอรมนีตะวันออก และตั้งตนเป็นผู้แทนของรัฐบริหารในการเรียกค่าปฏิกรณ์ลงสามารถจากเยอรมนี เช่น เป็นผู้แทนของโปแลนด์ รัสเซียจะเรียกค่าบริการร้อยละ 15

2.2.4.2 การกำหนดราคាបิเศษของสินค้าและบริการ รัสเซียมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับรัฐบริหาร รัสเซียเป็นผู้กำหนดราคานี้เบื้องต้นของการค้าและกำหนดราคางบประมาณของสินค้า และบริการที่เป็นประโยชน์แก่รัสเซียเอง

2.2.4.3 เมื่อรัสเซียยึดครองดินแดนส่วนใดของยูโรปตะวันออก รัสเซียจะรื้อถอนสรropolสิ่งของเยอรมนีอันมีมูลค่าทางเศรษฐกิจกลับประเทศของตน เช่น เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิต ทรัพย์สินทุกประเภท

2.2.4.4 การจัดตั้งบริษัทร่วมทุน (Joint Stock Company) รัสเซียถือหุ้นประมาณร้อยละ 50 และรัสเซียจะถือหุ้นในลักษณะที่นำทรัพย์สินส่วนที่ได้ได้นั้นเป็นทุน

2.2.4.5 การค้าหั่งปวงให้ถือระบบเงินตราสกุลรัสเซีย ซึ่งเริ่มใช้ใน ก.ศ. 1950

2.2.4.6 ในเดือนมกราคม ก.ศ. 1949 รัสเซียเป็นผู้นำรัฐบริหารในการจัดตั้งสภากาชาดช่วยเหลือร่วมกันทางเศรษฐกิจ (Council of Economic Mutual Assistance) หรือที่เรียกว่า โโคเมคอน (COMECON) เพื่อร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจ ประสานการค้าในกลุ่ม โดยเฉพาะกับรัสเซีย และเน้นหนักการพัฒนาอุตสาหกรรมท่าเรือ

ระหว่าง ก.ศ. 1945 ถึง ก.ศ. 1956 จะจะกล่าวได้ว่า ถ้าคิดเทียบมูลค่าทางเศรษฐกิจแล้ว รัสเซียได้ “รีดนาทารีน” (“Exploit”) รัฐบริหารของตนประมาณ 20,000 ล้านดอลลาร์³⁴

โดยสรุปแล้ว ระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (Interstate System) ที่สถาลินนำมาใช้กับรัฐบริหารนั้นเป็นแบบสถาลินที่มีลักษณะดังนี้.-

1. การทดสอบการเมือง ระบบระหว่างรัฐมีการพัฒนาและผูกพันต่อกันทางอุดมการณ์ และผูกพันต่อกันทางด้านโครงสร้างการเมืองระดับสูง (Political Superstructure) ซึ่งรัสเซียให้ความสำคัญแก่การควบคุมทางการเมืองและการติดต่อกันแบบทวิภาคี เพื่อเป็นหลักประกันแก่ความเป็นเอกภาพของโลกคอมมิวนิสต์

2. การยกย่องสถาลินและรัสเซียเป็น “แกนนำ” และ “กำลังนำ” ของระบบระหว่างรัฐบริหาร รัฐบริหารมีความผูกพันต่อรัสเซียในลักษณะของการจงรักภักดีปราศจากการโต้แย้งใด ๆ ความสัมพันธ์เช่นนี้จึงมีลักษณะเหมือนเจ้ากับข้าในระบบศักดินาสามิภักดีที่เน้นความงรักภักดีและพันธุกรณ์ต่อกัน³⁵

3. การยอมรับว่า อุดมการณ์ กือเหตุผลที่ทำให้รัสเซียต้องควบคุมรัฐบริหารเพื่อประโยชน์แห่งลัทธิอุดมการณ์ร่วมกัน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐมีเครื่องค้ำประกันกือ สนธิสัญญาทวิภาคี การที่รัสเซียยอมรับอำนาจอันถูกต้องของคณะกรรมการผู้บริหารของพระครุและรัฐบาลในรัฐบริหาร และค้ำประกัน

³⁴ Brzezinski, p. 127

³⁵ Ibid., p. 137.

ด้วยเอกสารความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางอุดมการณ์และเอกสารแห่งโลกคอมมิวนิสต์ ในอีกด้านหนึ่งนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่แท้จริงมาจากการความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ที่มีลักษณะของการที่รัฐบริหารต้อง “ก้มเกล้าประนมกร” อยู่ต่อรัสเซีย

สถาลิน ก็อฟฟ์ตั้งระบบระหว่างรัสเซียและต่อมาระบบระหว่างรัสเซียเช่นนี้ได้มีการพัฒนาไปภายใต้ความคิดวิหิญชอนของผู้นำรัสเซียรุ่นต่อไป แต่ลักษณะแท้ของระบบแบบสถาลินมิได้เปลี่ยนแปลง มีความเปลี่ยนแปลงเฉพาะวิธีการให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงเท่านั้น

ภัยคุกคามนั้นสืบที่คุกคามระหว่าง ก.ศ. 1945–48 และการที่ญี่ปุ่นประวันออกตากเป็นรัฐคอมมิวนิสต์บริหารของรัสเซีย แสดงให้เห็นว่า รัสเซียได้ดำเนินนโยบายแฝงขยายอำนาจอาณานาจ (Expansionism) เพื่อความเป็นใหญ่ในยุโรป มา กกว่าจะเพียงแต่ต้องการสร้างแนวป้องกันตนเองเพื่อความมั่นคงดังที่ได้กล่าวอ้างขอความเห็นใจจากมหาพันธมิตรในระหว่าง ก.ศ. 1942–45 สาธารณรัฐอเมริกาและองค์กรจีวิตภัยรัสเซียมากขึ้น และความสัมพันธ์กับรัสเซียก็มีแต่ Lewy รายลงไปตามลำดับ เพราะไม่สามารถจะเจรจาตกลงกันได้ในเรื่องการลงโทษฝ่ายอักษะ

การลงโทษฝ่ายอักษะ

สังคมโลกได้ยุติลงโดยมหานพันธมิตรยังมีปัญหาติดค้างหากาชอุติไม่ได้อยู่เรื่องหนึ่ง กือ วิธีการลงโทษกลุ่มประเทศฝ่ายอักษะ มหาพันธมิตรยังหาวิธีการที่เหมาะสมมิได้ และมีปัญหาว่า การลงโทษการมีขอบเขตจำกัดเพียงใด

แม้ว่ามหาพันธมิตรจะสามารถโดยลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับฝ่ายอักษะ คือ อิตาลี พินแลนด์ ฮังการี บัลแกเรีย และรูมเนีย แล้วตั้งแต่ ก.ศ. 1947 ณ กรุงปารีส แต่ก็ยังมีอีกหลายประเทศที่ยังมิได้ยุติสังคมโลกนิตินัยกับมหาพันธมิตรคือ ออสเตรียและเยอรมัน ซึ่งยังค้างเป็นปัญหาหนักในยุโรปประวันตก

1. ปัญหาเยอรมัน

เมื่อมหาพันธมิตรได้ตกลงเห็นพ้องต้องกันในการประชุมที่มอสโก (ตุลาคม 1943) ว่า เยอรมันต้องรับผิดชอบที่ก่อสงครามโลกขึ้น ได้มีการพิจารณาวิธีการลงโทษเยอรมันแต่ยังหาข้ออุติไม่ได้ แม้รัสเซียจะเสนอให้แก่ปัญหาเยอรมันให้สำเร็จเด็ดขาดมิให้เป็นภัยแก่ยุโรป อีก ด้วยการลงโทษเยอรมันออกจากแผนที่ยุโรป กือ สั่นสุดความเป็นรัฐ และให้จัดแบ่งสรรเป็นส่วนดินแดนเยอรมันให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านซึ่งตกลงเป็นเหยื่อการรุกรานของเยอรมัน ข้อเสนอแนะนี้ ยังก่อให้ก่อความตึงเครียดกันอย่างแข็งขันด้วยเกรงว่า ในอนาคต ดุลยภาพแห่งอำนาจในยุโรปจะ

ตอนเดิมเป็นปัจจัยรุสเซีย หรือปัจจัยฝรั่งเศส ซึ่งไม่เป็นการปลดภัยแก่ยูโรปเช่นกัน รุสเซียได้เสนอให้มีการเรียกค่าบำรุงสังคมร่วมให้มากที่สุดเพื่อชดเชยความหายน้ำให้กลับหัวลงที่มหาพันธ์-วิตตอร์โดยเฉพาะรุสเซียได้รับจากการรุกรานของเยอรมัน แล้วให้ลดการผลิตทางอุตสาหกรรม เป็นการการ อังกฤษก็ไม่เห็นด้วยอีก เพราะมีตัวอย่างแล้วว่า การชดใช้ เช่นนี้ได้ทำให้การฟื้นฟูบูรณาการน้ำที่ยูโรปได้ช้าลงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และก่อเกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้คนโดยไม่จำเป็น การลดการผลิตก็จะทำให้เยอรมันไม่มีรายได้มากพอที่จะชดใช้เป็นค่าบำรุงสังคม

บัญญายเยอรมันนี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาอีกในประชุมที่เตะระวน (พฤษจิกายน 1943) มหาพันธ์มิตรได้เห็นชอบกันข้อเสนอของรุสเซีย เรื่องการปักปีกในเขตแดนใหม่ ขยายพรบแทนตะวันตกของรุสเซียไปสู่ดินแดนโปแลนด์ตะวันออก และขยายพรบแทนตะวันตกของโปแลนด์ไปจดแม่น้ำโอเดอร์และแม่น้ำนีส เท่ากันว่าไปแลนด์จะได้รับดินแดนที่ลีเซียตอนบน (Upper Silesia) ติดไปด้วย มหาพันธ์มิตรยังได้พิจารณาเรื่องการลงโทษเยอรมันเป็นต้นนี้.-

1. การแบ่งเยอรมันเป็นเขต (Zone) เพื่อกำหนดให้สหรัฐอเมริกา อังกฤษและฝรั่งเศส ยึดครองภาคตะวันตกทั้งหมด ส่วนภาคตะวันออกให้เป็นเขตยึดครองของรุสเซีย เบอร์ลิน ถูกแบ่งตามหลักการดังกล่าวด้วย โดยที่ในระยะนี้ คงจะไม่ได้คาดคิดกันว่า การยึดครองเยอรมันเป็นเขต ๆ และเบอร์ลินตะวันตกในท่ามกลางเขตยึดครองของรุสเซียจะก่อปัญหาขัดแย้งกับรุสเซียในเวลาต่อมา เมื่อการยึดครองเบอร์ลินมีจุดอ่อนในด้านการพัฒนาการขนส่งคมนาคมและการสื่อสารระหว่างเบอร์ลินตะวันตกกับเขตยึดครองของสหรัฐอเมริกา อังกฤษและฝรั่งเศส โดยต้องผ่านเขตยึดครองของรุสเซีย³⁶

2. มหาพันธ์มิตรจะร่วมกันห้ามเยอรมันสร้างกำลังแสนยานุภาพ ข้อนี้มีได้เป็นเรื่องควรสูงสัน্তต่ออย่างใด เมื่อรุสเซียไม่สามารถจะลบ夷เยอรมันออกจากราบแกนที่ยูโรป เยอรมันนี้ก็ยังคงดำรงอยู่เป็นภัยให้กลับหัวลงได้อีก เมื่อสามารถฟื้นฟูบูรณาการประเทศ การห้ามสร้างกำลังรบจึงเป็นข้อควรห้ามด้วยเหตุผลความมั่นคงของยูโรปและรุสเซียโดยเฉพาะ ช่วงระยะเวลาเพียงไม่ถึงสามสิบปีระหว่างสงครามโลก 2 ครั้ง รุสเซียได้ถูกกองทัพเยอรมันยำย่องยั่งยืน ศักยภาพฐานทางทหารเยอรมันเป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของรุสเซียเป็นอย่างยิ่ง

³⁶ Ulam, p. 444.

ต่อมาในการประชุมที่ยัลต้า (กุมภาพันธ์ 1945) ได้มีข้อตกลงเรื่องการชำระค่าปฏิกรรมสหภาพ โดยกำหนดให้เยอรมันต้องชดใช้เป็นสินค้าอุตสาหกรรมที่มูลค่า 20,000 ล้านเยริยูดอลลาร์ โดยกิ่งหนึ่งต้องจ่ายให้แก่รัสเซีย ที่ประชุมตกลงให้จัดตั้งสภาพัฒนธรรมมิตรแห่งกองบุน (Allied Control Council) การยึดครองเยอรมันและเบอร์ลิน ข้อตกลงเหล่านี้ย่อมมีข้อเท็จจริงทางทหารเป็นเบื้องหลัง กล่าวคือ เมื่อเปิดการประชุมนั้น รัสเซียเป็นฝ่ายรุกไล่ทหารเยอรมันจนเกือบจะข้ามแม่น้ำโอดอร์แล้ว ในขณะที่กองทัพพันธมิตรเพื่อรักษาถึงแม่น้ำไรน์ (Rhine) สภาพนี้ย่อมสร้างความรู้สึกเสียดายให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนภายในห้องสมุดว่า ถ้าพันธมิตรรับรุดยกันที่ไปให้ถึงเยอรมันโดยไม่ต้องร่วงรุสเซียให้พร้อมกันรบ และเข้ายึดเมืองเบอร์ลินและปราสาทเสียก่อน รัสเซียจะไม่สามารถครอบครองยุโรปตะวันออกได้ การรุกรานเพื่อเอาชัยก่อนยังเป็นการสร้างอัตโนมัติในการเจรจาที่รัสเซียได้อีกด้วย ความจริง แผนปฏิบัติการเอาชัยนั้นเป็นแผนที่เซอร์ชัลได้เคยเสนอแก่หารชูอเมริกา แต่ไม่เป็นที่ยอมรับ³⁷ เพราะในระยะเดลอนี้ สารวัตรอเมริกามีความมั่นใจในมิตรภาพของรัสเซีย และประธานาธิบดีมีความร่วมมือกันในการปราบเยอรมันมากกว่าอื่น อีกทั้งได้มีการทำความตกลงกันมาแล้วในเรื่องการลงโทษเยอรมันว่า เมื่อยึดครองแล้ว ท่านเมืองที่นี่จะบูรณะดีแล้ว จะมีการจัดการเลือกตั้งทั่วไป เขตยึดครองทั้งหมดจะรวมกันเป็นหนึ่ง เมื่อยุติการบังคับใช้กฎหมายแบบเดิม แต่จะมีการจัดการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ การยึดครองส่วนสุดลงและเยอรมันจะได้รับเอกสารสมบูรณ์ แต่สถานการณ์ต่อมาระหว่าง ก.ศ. 1943 จนถึงวันที่มีการประชุมมหาทันนิมิตในพอตสตันได้พัฒนาไปสู่ภาวะของสงครามเย็นที่เริ่มต้นเปิดเผชิญกับอิหร่าน เรื่องไปแพนด์เป็นเรื่องใหญ่ ความรู้สึกระหนักหัวใจถึงการสร้างจักรวรรดิรัสเซียอีกรั่งหนึ่งได้ทำให้หารชูอเมริกาและองคุณเริ่มนีปฏิกริยา การผ่อนปรนแก่รัสเซียในเรื่องไปแพนด์ ณ ที่ประชุมยัลต้าได้หมายความว่า จะมีการผ่อนปรนอีกในเรื่องเยอรมัน การเจรจาที่พอตสตันไม่ประสบความสำเร็จในการกำหนดนโยบายร่วมกันต่อเยอรมันไปแพนด์คือสาเหตุ เยอรมันกีออด เยอรมันต้องพลอยรับเคราะห์กรรมไปด้วยกับการที่มีมหาทันนิมิตแต่แยกตัวเรื่องไปแพนด์³⁸ เมื่อรัสเซียแสดงที่ทำไม่ร่วมมือต่อไปในปัญหาเยอรมันในเดือนธันวาคม ก.ศ. 1946 เกตสังกฤษรวมกับเขตหารชูอเมริกาเพื่อร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ และจัดตั้งสภาพัฒนธรรมเศรษฐกิจ (Economic Council) ขึ้น รัสเซียก็ตอบโต้ด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการเศรษฐกิจในเขตของตนไว้

³⁷ Ulam, p. 382

³⁸ DePorte, p. 92.